

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

КАЩЕНА НАТАЛІЯ БОРИСІВНА

УДК 001.82:657.1:658.15(043.3)

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНОЮ АКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському державному університеті харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Нестеренко Оксана Олександрівна,
Харківський державний університет харчування та торгівлі, завідувач кафедри фінансів та обліку.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Куцик Петро Олексійович,
Львівський торговельно-економічний університет, ректор, професор кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування;

доктор економічних наук, доцент
Луцька Наталія Іванівна,
Приватний заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», віце-президент з фінансових питань, професор кафедри фінансів та обліку;

доктор економічних наук, доцент
Юхименко-Назарук Ірина Анатоліївна,
Рівненський державний гуманітарний університет, декан факультету документальних комунікацій та менеджменту.

Захист дисертації відбудеться «30» вересня 2021 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.088.02 у Харківському державному університеті харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333, ауд. 1102.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі за адресою:
61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333.

Автореферат розісланий «30» серпня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Янчева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У багатомісячній історії розвитку соціально-економічних відносин торгівля була і залишається одним із провідних секторів економіки. Економічна діяльність у сфері торгівлі відноситься до найбільш прогресивних, оскільки забезпечує баланс між виробництвом і споживанням, стосується усіх верств населення, задовольняє попит споживачів й стимулює виробництво товарів. Внутрішня торгівля суттєво підтримала вітчизняну економіку впродовж кризового 2020 року, і сформувала на 63073,0¹ млн грн більше валового продукту, ніж у 2019 році.

Посилення ролі торгівлі у системі національних та загальносвітових господарських відносин, зростання конкуренції та розвиток нових форматів бізнес-моделей комерційної діяльності, їх цифровізація збільшують обсяг інформаційних потоків і підвищують вимоги до оперативності та якості фіксації, обробки й аналізу даних для прийняття управлінських рішень щодо економічної активності із дотриманням прогресивних соціо-еколого-економічних стандартів якості життя нинішнього і майбутніх поколінь. Практичне розв'язання питань інформаційного супроводу управлінських рішень залежить від розвиненості методологічних положень обліково-аналітичного забезпечення, що є складною багатоаспектною проблемою, розв'язання якої потребує модернізації обліково-аналітичних і контролінгових технологій з метою розбудови єдиного інформаційного простору релевантних даних, орієнтованих на задоволення інформаційних запитів користувачів усіх рівнів. Зазначене актуалізує системне дослідження й удосконалення наявних наукових розробок з вирішення теоретико-методологічних проблем облікового, аналітичного і контролінгового забезпечення та обґрунтування нових прикладних рекомендацій щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі, виходячи з інформаційних потреб стейкхолдерів і цілей сталого розвитку.

Наукове підґрунтя для розв'язання наявних теоретико-методологічних і науково-практичних проблем обліково-аналітичного забезпечення формують праці провідних зарубіжних та вітчизняних науковців сучасності, що присвячені як комплексному вивченню питань, пов'язаних із визначенням місця і ролі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні сучасним підприємством, його структури й функціонального спрямування, так і дослідженню теоретичних, методичних та організаційних аспектів функціонування облікової та аналітичної компонент у складі обліково-аналітичного забезпечення. Теоретичні основи економічної активності та управління в підприємствах торгівлі закладені у працях О. Анісімова, В. Апопія, А. Асаула, І. Беляєвського, І. Бланка, М. Бойченко, В. Гросул, П. Друкера, І. Кулиняка, О. Круглової, І. Лошенюка, Д. Мардара, Т. Надтоки, А. Турило, Н. Мешкової, А. Черепа, Х. Ширенбека та ін. Питання формування і розбудови системи обліково-аналітичного забезпечення управління безпечним

---

¹ За даними сайту Державної служби статистики України про валовий внутрішній продукт у цінах попереднього року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

функціонуванням та розвитком підприємств, зокрема торговельних, розглядаються у роботах А. Андерсона, Б. Нідлза, О. Будько, М. Ван Бреда, Л. Гандал, Л. Гнилицької, З. Живко, А. Загороднього, Р. Ентоні, Т. Камінської, Д. Нортон, В. Савчука, Р. Хіггінса та ін. Облікові та аналітичні аспекти формування інформації для управління, зокрема питання формування облікової політики для управлінського обліку та складання звітності, організаційно-методичної регламентації облікового та аналітичного процесів, представлені у роботах М. Вігдоровіч, А. Крутової, П. Куцика, Н. Луцької, О. Нестеренко, Л. Нікуліної, А. Соколова, О. Чумак, І. Юхименко-Назарук, Л. Янчевої та ін. Прикладні аспекти вимірювання і стимулювання економічної активності висвітлюються в дослідженнях Л. Кіліана, О. Клав'єра, Е. Монте, С. Торра, С. Смірнова, Ф. Вілаверде, К. Кустера, Дж. Кабальєро, А. Фернадеса.

Визнаючи наукову і практичну значущість напрацювань учених та вагомість їх внеску у розбудову проблематики формування обліково-аналітичного забезпечення управління слід зазначити, що на часі, недостатньо розроблені й обґрунтовані, проте актуалізовані до подальшого наукового поглиблення принципово важливі питання, пов'язані з концептуальним підґрунтям системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі, теоретико-методичним й організаційним забезпеченням функціонування обліку, аналізу і контролінгу у її складі, здійснення оцінювання рівня економічної активності підприємств торгівлі та визначення потенціалу її формування.

Доцільність подальшого поглиблення наукового пошуку за визначеними напрямками і потреба у розробці прикладних рекомендацій щодо створення системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі, удосконалення теоретико-методологічних, методичних й організаційних засад складових, що її формують, визначили актуальність теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям досліджень пов'язаний із тематикою наукових досліджень кафедри фінансів та обліку, які здійснюються відповідно до планів науково-дослідних робіт Харківського державного університету харчування та торгівлі, а саме:

– з держбюджетною темою: «Інтегрована звітність як комунікаційна складова управління сталим розвитком суб'єктів господарювання в умовах невизначеності» (№ держреєстрації 0119U002175), де автором сформовано концепт гармонізованої управлінської звітності торговельних підприємств згідно запитів внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів для забезпечення розкриття цілісної та адаптивної до різних часових вимірів обліково-звітної інформації;

– з бюджетними темами: «Удосконалення методики аналізу ділової активності підприємства» (№ держреєстрації 0111U009491), де автором обґрунтовано елементний склад методики, запропоновано методичний інструментарій та здійснено аналіз внутрішнього рівня економічної активності підприємства торгівлі виходячи з його комерційної, фінансової, кадрової та інвестиційної активності; «Методологія та організація антикризового

управління підприємством в умовах глобалізації» (№ держреєстрації 0116U008449), де автором обґрунтовано концепцію стратегічного адаптивного управління економічною активністю через функціональне моделювання процесів стратегічного планування та прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності бізнес-середовища;

– з госпдоговірними темами: «Методика аналізу ділової активності підприємства» (№ держреєстрації 0113U008379), де автором розроблено методичне забезпечення аналізу комерційної активності підприємства; «Розробка методичних рекомендацій з формування обліково-аналітичного забезпечення управління реалізацією продукції в контексті сталого розвитку підприємств торгівлі» (№ держреєстрації 1119U102480), де автором розроблено концептуальне підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю та сталим розвитком, як невід'ємної складової управлінської інформаційної системи торговельного підприємства.

Наукове дослідження також здійснювалося в межах комплексних науково-дослідних тем Університету Альфреда Нобеля, Національної металургійної академії України та наукового журналу «Економіка і фінанси» (м. Дніпро), а саме: «Теорія і практика управлінського і бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту діяльності суб'єктів господарювання» (№ держреєстрації 0113U007515), де автором доведено доцільність інтегрованого підходу до формування та розроблено референтну модель обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством; «Структурні трансформації економіки України: макро-, мезо- й мікрорівні» (№ держреєстрації 0115U005679), де автором упорядковано аналітичні процедури і запропоновано технологію оцінювання комерційної діяльності підприємств торгівлі, розроблено її функціональну модель та ключову матрицю ефективності функціонування; «Методологія соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку регіонів, галузей виробництва, підприємств та їх об'єднань» (№ держреєстрації 0116U006782) та «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (№ держреєстрації 0107U001146) в межах яких автором визначені тенденції розвитку економічної активності підприємств торговельної сфери на національному та регіональному рівнях, ідентифіковано конфігуратори змін і рівень ділової впевненості керівників підприємств торгівлі щодо їх економічної активності у перспективі.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка й наукове обґрунтування теоретичних і методологічних положень та прикладних рекомендацій з формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі виходячи з інформаційних потреб стейкхолдерів та вимог сталого розвитку.

Мета дослідження реалізована в процесі постановки і вирішення таких науково-практичних завдань:

- узагальнити теоретичні положення та сформувані теоретичний базис управління економічною активністю підприємств торгівлі;
- проаналізувати тенденції розвитку потенціалу формування економічної активності торговельних підприємств та ідентифікувати їх детермінанти;

- розвинути концептуальне підґрунтя для формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі;
- поглибити методологічні засади та розробити практичні рекомендації щодо формування облікової політики з урахуванням інформаційних потреб управління економічною активністю підприємств торгівлі;
- обґрунтувати технологію бухгалтерського інжинірингу та змоделювати її функціонування в системі обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю торговельного підприємства;
- удосконалити методичні положення із формування управлінської звітності щодо можливостей визначення потенціалу економічної активності;
- поглибити організаційно-методичні засади аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємства торгівлі;
- розвинути методичний підхід до оцінки потенціалу формування економічної активності підприємств торгівлі та чинників його зміни;
- розробити науково-методичний підхід до ідентифікації рівня економічної активності підприємств торгівлі;
- розвинути концептуальні засади стратегічного адаптивного управління економічною активністю підприємств торгівлі в контексті формування обліково-аналітичного забезпечення;
- удосконалити методичне забезпечення контролінгу економічної активності підприємств торгівлі;
- сформуванати організаційно-функціональний підхід до побудови моделі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю підприємств торгівлі.

Об'єктом дослідження є процес формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі.

Предметом дослідження є методологічні засади та організаційно-прикладний інструментарій формування обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю підприємств торгівлі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічним підґрунтям пізнання об'єкта і предмета дослідження стали сучасні теорії, концепції, гіпотези і наукові постулати системного розв'язання проблем формування та функціонування інтегрованих систем обліково-аналітичного забезпечення на всіх рівнях управління економічною активністю підприємства, наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних учених з проблем бухгалтерського обліку, економічного аналізу, управління, контролінгу, моделювання, прийняття рішень.

Достовірність отриманих результатів та висновків забезпечило застосування сукупності загальнонаукових та спеціальних методичних прийомів і методів дослідження, зокрема: в процесі осмислення проблемних питань формування обліково-аналітичного забезпечення, бухгалтерського обліку, аналізу і контролінгу економічної активності підприємств торгівлі, формулювання висновків – наукової абстракції, системного аналізу й синтезу; при дослідженні понятійно-категорійного апарату і з'ясування базових понять

обліково-аналітичного забезпечення, бухгалтерського обліку й інжинірингу, аналізу, контролінгу й управління економічною активністю – термінологічного та компаративного аналізу; при структурно-динамічному аналізі економічної активності підприємств торгівлі – економіко-статистичного аналізу; під час розробки концептуальних засад формування системи й організаційно-функціональної моделі обліково-аналітичного забезпечення в стратегічному адаптивному управлінні економічною активністю підприємств торгівлі, визначення елементів облікової політики і методики аналізу – моделювання, системно-функціональний та функціонально-структурний методи; для поглибленого вивчення об'єкта дослідження і формування пропозицій автора з удосконалення теоретичних, організаційних і методичних положень обліку, аналізу і контролінгу – абстрактно-логічного, монографічного та конкретизації; для обґрунтування теоретичних і методичних засад побудови облікової системи із застосуванням технології бухгалтерського інжинірингу – комплексно-цільовий, системно-діяльнісний та структурно-логічний методи; для структурування змісту і декомпозиції елементів управлінської звітності з потенціалу формування економічної активності торговельного підприємства; в процесі розробки науково-методичного підходу до ідентифікації рівня економічної активності й оцінки потенціалу його формування – економічних показників, середніх і відносних величин, матричний та індексний методи, коефіцієнтний метод, методи динамічного та інтегрального аналізу, порівняння; під час реалізації аналітичних і контролінгових процедур за показниками економічної активності – розрахунково-конструктивний метод; для нетекстового відображення основних положень та результатів дослідження – табличний і графічний методи.

Інформаційною та теоретико-методологічною базою дослідження стали: законодавчі та нормативні акти, що регулюють економічну діяльність торговельних підприємств, ведення бухгалтерського обліку і формування фінансової звітності в Україні; стратегічні й програмні документи України з питань економічного і соціального розвитку; офіційна інформація Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Харківській області; монографії, новітні наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених, фахівців-практиків з проблем теорії та методології бухгалтерського обліку й економічного аналізу, формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі; матеріали фахових видань економічного спрямування, науково-практичних конференцій та електронно-інформаційних ресурсів з проблемних питань дисертації; фінансова звітність підприємств торгівлі і дані їх офіційних сайтів; результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці та науковому обґрунтуванні теоретичного базису, методологічних положень, методичних підходів і рекомендацій щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі. Найбільш суттєві результати дослідження, які отримані автором особисто, визначають його наукову новизну і виносяться на захист, полягають у такому:

уперше:

– запропоновано науково-прикладний підхід до формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю, що ґрунтується на розширеному інструментарії облікової політики та рекомендаціях з впровадження в облікову архітектуру торговельного підприємства розробленої технології бухгалтерського інжинірингу на основі теорії обмежень, орієнтованої на генерування за визначеними обліковими номенклатурами і бізнес-юнітами релевантної обліково-аналітичної інформації ретроспективного та перспективного характеру у розрізі економічної, екологічної та соціальної сфер діяльності. Рекомендований підхід уможливує удосконалення методичних положень із формування управлінської звітності з дотриманням вимог забезпечення транспарентності обліково-аналітичної інформації й дозволяє забезпечити ефективну інформаційно-комунікаційну взаємодію менеджменту всіх рівнів у процесі оцінки та прийняття тактичних і стратегічних рішень через визначений рівень та потенціал формування економічної активності підприємств торгівлі;

– сформовано організаційно-функціональний підхід до побудови моделі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю з використанням технології бухгалтерського інжинірингу через стратегічний контекст вартості бізнесу, що дозволило визначити архітектуру інформаційних потоків адекватних запитам стейкхолдерів за ідентифікованими специфічними ознаками, агрегацію звітних даних та показників, які характеризують економічну активність і транслують створену в звітному періоді додану вартість бізнесу. Це надало можливість структурувати організаційні етапи побудови моделі та описати організаційно-функціональну схему проектування обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю торговельних підприємств.

удосконалено:

– методичні положення щодо формування управлінської звітності із дотриманням вимог забезпечення транспарентності обліково-аналітичної інформації, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на розробленому концепті гармонізованої управлінської звітності торговельних підприємств згідно запитів внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів й через стандартизацію та внутрішню регламентацію змісту і формату релевантної обліково-звітної інформації забезпечує генерування вихідних даних для оцінювання й прогнозування економічної активності підприємства на підставі запропонованої системи показників з урахуванням економічної, екологічної та соціальної складових сталого розвитку;

– організаційно-методичні засади аналітичного забезпечення управління економічною активністю шляхом розробки концептуальної моделі аналізу економічної активності, яка вирізняється сформованим системоутворюючим базисом, ідентифікує передумови і конкретизує компонентний склад методології та забезпечує якісну завершеність аналітичного процесу, що сприяє оперативності прийняття управлінських рішень щодо формування та підвищення рівня економічної активності в цілому й у розрізі її функціональних

складових. Це дало змогу забезпечити якісний інструментальний супровід здійснення аналітичних процедур та операцій і впорядкувати процес створення аналітичної інформації;

– науково-методичний підхід до ідентифікації рівня економічної активності підприємств торгівлі, який ґрунтується на засадах системності й динамічного аналізу, використанні запропонованого методичного інструментарію оцінювання активності функціональних напрямів економічної діяльності та передбачає визначення ступеня економічної активності підприємства (низький, середній, високий, дуже високий) на основі інтегрального показника, що розширює інформаційне поле аналітичних даних та дозволяє своєчасно виявляти негативні тенденції і на цій основі розробляти заходи щодо поточних можливостей та перспектив подальшого розвитку економічної активності підприємств торгівлі;

– методичне забезпечення контролінгу економічної активності підприємств торгівлі з виокремленням дієвих інструментів, яке є відмінним від існуючого за встановленою синергією функціоналу в розрізі етапів побудови багаторівневої архітектури контролінгу і забезпечує науково-прикладну реалізацію сформованого обліково-аналітичного базису щодо системи згенерованих підконтрольних показників. Це уможливило використання в контрольному полі показників рівня економічної активності, як результату ухвалених управлінських рішень відповідно до затвердженої стратегії;

набуло подальшого розвитку:

– теоретичний базис управління економічною активністю, в основу якого покладено сукупність наукових теорій, сутнісних характеристик, видових проявів та авторське бачення дефініції «економічна активність підприємства торгівлі» як аналітичної інтерпретації багатоаспектної економічної категорії, яка через сукупність взаємообумовлених і взаємопов'язаних показників ефективності й результативності функціональних напрямів економічної діяльності торговельного підприємства характеризує стан та інтенсивність змін у часі й просторі його економічної поведінки, що формується під впливом економічного мислення та вимог адаптації до змін бізнес-середовища, що дозволило виявити зону активності, визначити її компонентний склад у розрізі функціональних напрямів економічної діяльності та розробити модель фазового простору економічної активності підприємств торгівлі. Це дало змогу сформулювати системне бачення наукового і прикладного базисів обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі та удосконалити організаційно-методологічні положення відповідних процедур обліку, аналізу і контролінгу;

– концептуальне підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю, як стратегічно орієнтованої інтегрованої системи, що формується під впливом філософських (діяльності, активності, управління, інформації, відображення, пізнання, розвитку) та галузевих (обліку, аналізу, контролінгу) теорій і набуває ознак емерджентності через синергію формування, оптимізацію та інтенсифікацію руху інформаційних потоків під час виконання обліково-аналітичних і контролінгових процедур. Це дозволило

забезпечити генерування і передачу релевантної інформації для досягнення цільових параметрів розвитку економічної активності та сформувати організаційно-функціональний підхід до побудови моделі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю підприємства;

– методичний підхід до оцінки потенціалу формування економічної активності підприємств торгівлі, який ґрунтується на матричному моделюванні взаємозв'язків між показниками результатів, витрат та ресурсів підприємства із дотриманням вимог їх впорядкованості та врівноваженості, і через конкретизацію послідовності реалізації розрахунково-аналітичних процедур забезпечує методологічну об'єктивність обчислення інтегрального показника потенціалу економічної активності, сформованого на основі комплексних оцінок локальних показників співвідношення результатів, витрат і ресурсів та трансформації витрат у результати, ресурсів у результати й ресурсів у витрати, та можливість оцінювання детермінованих факторних залежностей, що дозволяє виявити чинники зміни та визначити вектор цільових орієнтирів розвитку економічної активності підприємства торгівлі;

– концептуальні засади стратегічного адаптивного управління економічною активністю підприємств торгівлі через призму обліково-аналітичного забезпечення шляхом функціонального моделювання, що базується на процесному підході та реалізується за умови імплементації запропонованих етапів, положень і принципів, необхідних для формування методичних засад безперервного управління економічною активністю на підставі об'єктивних та достовірних даних щодо потенціалу її формування. Це забезпечує можливість стратегічного планування функціональних напрямів економічної активності торговельного підприємства та формування альтернативних варіантів управлінських дій, адаптованих до змін бізнес-середовища.

Практичне значення одержаних результатів полягає у доведенні найбільш суттєвих наукових результатів дослідження до рівня прикладного інструментарію. Практична спрямованість отриманих теоретичних і методичних розробок підтверджується впровадженням на:

– регіональному рівні – у діяльність Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації в межах Програми економічного і соціального розвитку Харківської області на 2021 рік (довідка № 01-25/3069 від 15.06.2021 р.) у контексті реалізації авторських пропозицій з адаптивного управління економічною активністю підприємств торгівлі, що базуються на сучасних теоріях і парадигмі полісуб'єктного менеджменту економічних систем, забезпечують ефективність функціонування стратегії, системи, процесу та механізму адаптивного управління, і сприяють ефективному вирішенню завдань із покращення потенціалу формування та підвищення рівня економічної активності підприємств торгівлі у мінливому бізнес-просторі з урахуванням потреб стейкхолдерів, та науково-методичного підходу до ідентифікації рівня економічної активності підприємств торгівлі;

– рівні суб'єктів господарювання: у діяльність регіонального торговельного оператора мережі «Класс» (довідка № 53/4 від 18.02.2021 р.) –

пропозицій з моделювання облікової системи із залученням механізму бухгалтерського інжинірингу, що дозволяють формувати похідні балансові звіти та агреговані мега рахунки, на основі яких формується інформація для оцінки економічної активності підприємства в цілому і у розрізі функціональних напрямів його економічної діяльності, що дозволили підвищити якість інформаційно-аналітичного забезпечення поточного, тактичного і стратегічного управління; у діяльність регіонального торговельного оператора мережі «Восторг» (довідка № 75/3 від 10.06.2021 р.) – технології формування управлінської звітності із дотриманням засад забезпечення транспарентності обліково-аналітичної інформації, що дозволило удосконалити існуючу модель ієрархії звітування та врегулювати процес представлення управлінської звітності для ознайомлення користувачами, та технології оцінювання потенціалу формування економічної активності торговельного підприємства, що дозволило виявити резерви його підвищення та розробити заходи з їх практичної реалізації; у діяльність ТД «Тайфун-2000» (довідка № 36 від 14.01.2021 р.) – рекомендації щодо інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємства як цілісної інформаційної системи стратегічного типу, яка об'єднує методи та технології обліку, аналізу, контролінгу і бухгалтерського інжинірингу, та формування облікової політики з орієнтацією на інформаційні запити користувачів обліково-аналітичної інформації, які сприяли удосконаленню діючої обліково-аналітичної практики; у діяльність ТОВ «ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР» (довідка № 45 від 12.05.2021 р.) – технології бухгалтерського інжинірингу, орієнтованої на формування пула даних багатовимірного інформаційного поля потенціалу економічної активності, та методичного інструментарію аналізу і контролінгу у вигляді системи оціночних і підконтрольних показників економічної активності за функціональними напрямками економічної діяльності, що розширило спектр релевантної обліково-аналітичної інформації для прийняття тактичних і стратегічних рішень; методичного підходу до факторного аналізу результативних показників комерційної діяльності із застосуванням механізму матриць, що дозволило обґрунтувати напрямки управлінських дій з покращення результатів комерційної діяльності; у діяльність ТОВ «ТОЙЗ ГРУП» (довідка № 94 від 21.04.2021 р.) – організаційно-функціонального підходу до формування моделі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю, який дозволив оптимізувати цільовий рух даних облікової системи через рахунки, субрахунки, мега рахунки, проміжні, фінансові та управлінські звіти з метою отримання системи показників, запропонованих для оцінки економічної активності підприємства; науково-методичного підходу до ідентифікації рівня економічної активності підприємства, що дозволяє об'єктивно виявляти ступінь економічної активності підприємства (низький, середній, високий, дуже високий), негативні тенденції її змін і розробляти заходи щодо перспектив подальшого розвитку.

– рівні закладів вищої освіти – при організації освітнього процесу Харківського державного університету харчування та торгівлі на кафедрі

фінансів та обліку під час підготовки методичного забезпечення та викладання навчальних дисциплін «Облікова політика», «Фінансовий облік II», «Фінансова діагностика» (акт впровадження від 10.09.2020 р).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження проблематики формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі. Наукові розробки та пропозиції, які містяться у роботі, є власним надбанням автора. Із опублікованих у співавторстві наукових праць в дисертації використано лише ті положення і пропозиції, що становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та результати дисертаційної роботи обговорювались і дістали схвалення на 24 міжнародних і 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях, що відображено в публікаціях [36-61].

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 65 працях, серед яких: одноосібна монографія (загальним обсягом 22,5 друк. арк.); 2 монографії у співавторстві (загальним обсягом 31,65 друк. арк., особисто автору належить 7,75 друк. арк.); 5 розділів в колективних монографіях (загальним обсягом 108,04 друк. арк., особисто автору належить 3,86 друк. арк.); 27 статей, з яких 3 – у наукових фахових виданнях України (загальним обсягом 2,4 друк. арк., де особисто автору належить 1,1 друк. арк.), 18 – у наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз (загальним обсягом 14,42 друк. арк., де особисто автору належить 10,67 друк. арк.), у т. ч 1 – внесено до міжнародної наукометричної бази Web of Science, 4 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях інших держав за профілем дисертації (загальним обсягом 3,1 друк. арк., особисто автору належить 1,3 друк. арк.), внесених до міжнародних наукометричних баз Scopus і Web of Science, 2 – у інших виданнях (загальним обсягом 1,68 друк. арк., особисто автору належить 0,74 друк. арк.); 26 тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських конференціях (загальним обсягом 4,79 друк. арк., де особисто автору належить 4,58 друк. арк.); 2 навчальних посібника (загальним обсягом 56,2 друк. арк., особисто автору належить 13,0 друк. арк.); 2 авторських свідоцтва (загальним обсягом 0,62 друк. арк., особисто автору належить 0,23 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій становить 245,4 друк. арк., в яких особисто автору належить 65,73 друк. арк. У публікаціях повною мірою відображені основні наукові результати дисертаційної роботи.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається з анотації, списку публікацій за результатами дослідження, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації складає 391 сторінку комп'ютерного тексту, у тому числі 34 таблиці і 94 рисунки на 65 сторінках. Дисертація містить список використаних джерел із 601 найменування, розміщений на 61 сторінці, і 11 додатків на 111 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, зв'язок роботи з науковими програмами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичну значимість отриманих наукових результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У розділі 1 «Теоретичні та емпіричні засади формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі» досліджено гносеологічний аспект та представлено онтологічний вимір економічної активності підприємств торгівлі в сучасній системі наукових знань, розвинуто її понятійно-категоріальний апарат; визначено сучасний стан та тенденції розвитку потенціалу формування економічної активності підприємств торгівлі; представлено концепцію формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю торговельних підприємств.

У процесі дослідження гносеологічного аспекту виникнення, розвитку та становлення системи знань щодо економічної активності підприємств торгівлі в контексті формування обліково-аналітичного забезпечення управління виявлено відсутність її системного уявлення в сучасній економічній науці. Доведено, що питання активності пов'язано із діяльністю, мисленням та поведінкою виходить за межі суто економічних досліджень і знаходить відображення в системі економічних, психологічних і соціологічних наук, та в контексті економічної діяльності суб'єктів господарювання розглядається залежно від рівнів її прояву, а саме – внутрішній і зовнішній, чи активності – у діловій, фінансовій, інвестиційній, інноваційній, ринковій та інших сферах, що створює значні перешкоди для формування економічних знань, покладених в основу формування інформаційного супроводу виконання певних управлінських дій.

Ґрунтуючись на основних положеннях психології економічної діяльності через призму системного підходу до управління визначено дефініцію «економічна активність підприємства торгівлі» як аналітичну інтерпретацію багатоаспектної економічної категорії, що через сукупність взаємообумовлених і взаємопов'язаних показників ефективності й результативності функціональних напрямів економічної діяльності торговельного підприємства характеризує стан та інтенсивність змін у часі та просторі його економічної поведінки, яка формується під впливом економічного мислення і вимог адаптації до змін бізнес-середовища й уподобань покупців.

У розвиток питання фокусування економічної активності підприємств торгівлі в обліково-аналітичному забезпеченні управління сформовано її компонентний склад у розрізі функціональних напрямів економічної діяльності (комерційна, фінансова, кадрова, інвестиційна, інноваційна, ринкова, управлінська, соціальна, екологічна) та визначено сутність кожного виду активності. Розроблено модель, яка репрезентує архітектуру фазового простору економічної активності в сучасних умовах, і відображає процес її

трансформації на мікрорівні, що забезпечує безпечне функціонування та прогресивний розвиток підприємств торгівлі у просторі та часі (рис. 1).

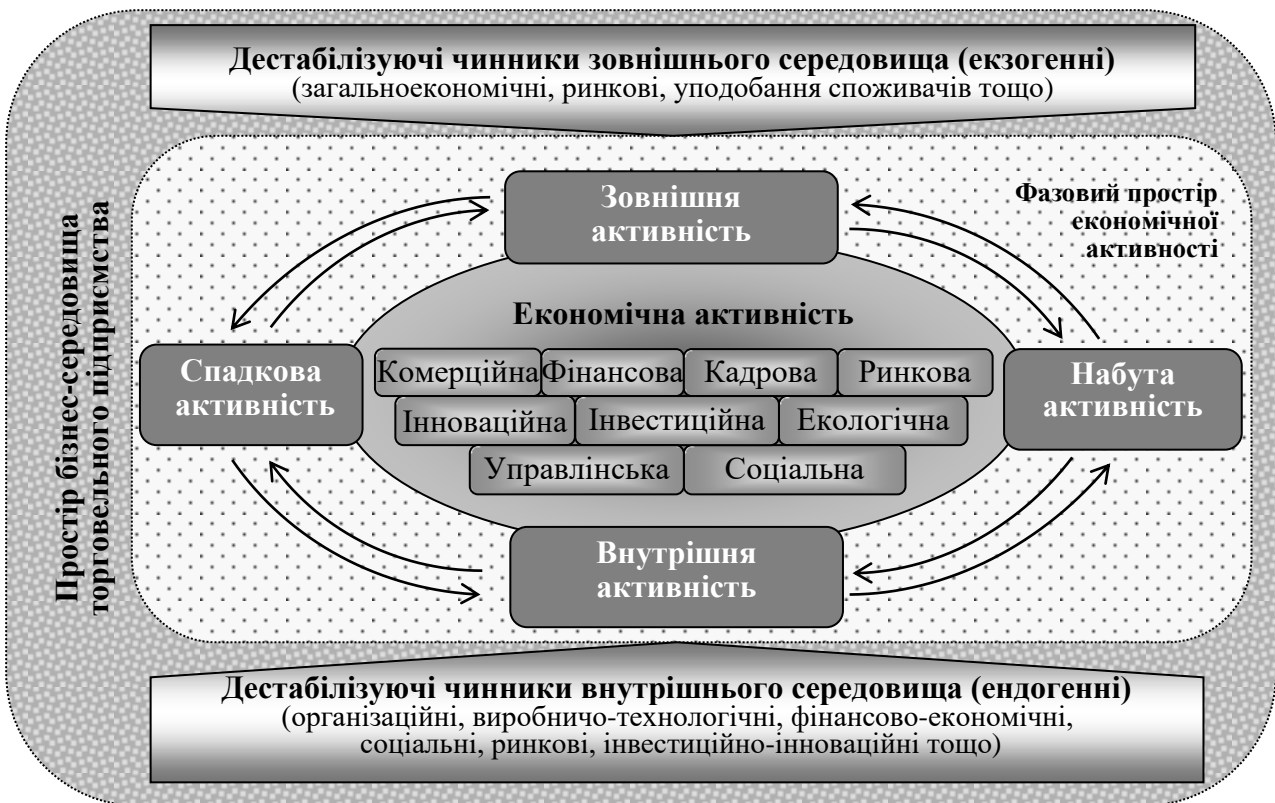

Рис. 1. Модель фазового простору економічної активності торговельного підприємства в умовах динамічних змін бізнес-середовища та споживацьких уподобань

Доведено, що об'єктивною потребою сьогодення на фоні негативних змін і невизначеності бізнес-середовища, що посилюються й прогресують через глобалізацію, пандемію COVID-19, є вирішення низки проблем, пов'язаних із виявленням негативних тенденцій і забезпеченням ефективного функціонування підприємств торгівлі, підвищенням їх економічної активності та розвитку. З метою ідентифікації проблемних зон економічної активності торговельних підприємств України здійснено статистичний аналіз потенціалу її формування. За результатами аналізу основних економічних показників діяльності суб'єктів господарювання в сфері торгівлі України і підприємств торгівлі зокрема, встановлено, що за період 2010-2020 років спостерігається хвилеподібний характер тенденції їх зміни із спадними у 2014-2016 роках та починаючи з 2017 року висхідними трендами, що об'єктивно обумовлено зміною політико-економічної ситуації в країні.

Встановлено, що за штучних вимушених карантинних обмежень торговельні підприємства демонструють розвиток нових бізнес-моделей, розширення секторів ринку он-лайн продажів та доволі сталий рівень дольової участі у формуванні валового внутрішнього продукту держави. Зроблено висновок, що негативні зміни прибутку підприємств торгівлі посилюються через: нестабільну політичну та економічну ситуацію в країні на тлі всесвітньої пандемії та глобальної фінансової кризи; загострення інфляції та невизначеністю у

валютно-курсовій політиці держави; низьку купівельну спроможність населення внаслідок скорочення доходів; складні умови кредитування бізнесу; постійне зростання цін на основні товари та послуги; високу орендну плату на торговельні площі.

У контексті підвищення економічної активності підприємств торгівлі за умов використання цифровізації при реалізації товарів визнано її залежність від якості інформації, яка використовується для прийняття управлінських рішень, і доведено нагальну потребу вирішення питань щодо забезпечення оперативності її формування, достатності, належної фіксації і відповідної аналітичної обробки. Концептуально найбільш перспективним напрямком їх розв'язання визнано інтегрований підхід до формування єдиного інформаційного простору обліково-аналітичних даних (фінансового та нефінансового характеру) та їх акумуляцію в єдиному контурі стратегічно орієнтованої інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі.

З метою розвитку концептуального підґрунтя формування системи такого типу сформовано науковий і теоретико-методологічний базис та обґрунтовано логіку і способи прикладної реалізації окресленого концепту через моделювання архітектури, інжинірингові технології, системи забезпечення та механізм функціонування. Розроблено концепцію формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі, яка презентує комплекс поглядів на виконання завдань зі створення архітектури єдиного інформаційного простору управління, і забезпечує верифікацію окресленого концепту (рис. 2).

Відмінною особливістю запропонованої концепції є рекомендації щодо створення в управлінській інформаційній системі стратегічно орієнтованої інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення, яка формується під впливом філософських та галузевих теорій і набуває ознак емерджентності через інжинірингові технології обліку, аналізу і контролінгу.

У розділі 2 **«Методологічні аспекти формування облікового забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі»** розвинено концептуальні засади побудови облікової політики, релевантної обліково-аналітичній системі для визначення показників оцінки економічної активності; запропоновано теоретико-методологічні засади обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю торговельних підприємств; удосконалено методичний підхід до моделювання форм управлінської звітності торговельних підприємств, яка забезпечує прозорість показників економічної активності у відповідності до базових складових сталого розвитку.

На підставі аналізу наукових першоджерел встановлено, що багато учених брали участь у формуванні теоретичного уявлення щодо побудови й змістового наповнення облікової політики різних видів підприємств. Аргументовано, що визначення облікової політики, як домінанти облікової системи торговельного підприємства, має враховувати й ієрархічність категорій облікового процесу.

Рис. 2. Концепція формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі

Ґрунтуючись на результатах контент-аналізу підходів до трактування сутності дефініції «облікова політика» запропоновано визначення облікової політики як сукупності взаємопов'язаних альтернативних принципів, правил, методів, прийомів і процедур, які ініціюються та втілюються підприємством торгівлі на всіх етапах облікового процесу з метою забезпечення формування достовірної інформації у фінансовій звітності щодо визначення прогнозного потенціалу його економічної активності, підвищення вартості бізнесу та забезпечення сталого розвитку.

Доведено, що сучасна практика вимагає формування облікової політики торговельних підприємств, поглибленої методичними засадами через призму змін властивостей та складу визначальних критеріїв економічної активності й впливами керуючої підсистеми. Теоретичним підґрунтям формування облікової політики визначено концепцію сучасної системи обліку, за якої загальні правила побудови бухгалтерського обліку регламентовані та конкретизуються залежно від можливих альтернатив, сфери та умов діяльності, обраної системи управління, визначеної фінансової структури, кваліфікації персоналу (професійне судження), технічного процесу, тощо. Методику формування облікової політики торговельних підприємств у контексті обраного об'єкта дослідження визначено як комплексну й динамічну систему методів, способів і принципів відображення в обліку господарських операцій, на основі синтезу завдань облікової політики, її функцій і процесів ведення обліку, відповідно до векторів стратегічного управління економічною активністю.

Згенерована на такій методичній основі інформаційна система забезпечить формування у звітних формах (регламентованих і довільних) показників, необхідних для всебічного ретроспективного та перспективного аналізу економічної активності підприємства. Вирішення нагального питання формування облікової політики з перспективним аспектом, здійснено ґрунтуючись на загальних засадах методології обліку, за якими облікова політика визначається як багатофункціональний інструмент реалізації методу бухгалтерського обліку, шляхом удосконалення концептуальних положень побудови облікової політики торговельних підприємств відповідно до їх бізнес-моделей. Рекомендовано конструкцію архітекtonіки облікової політики торговельного підприємства, котра дала змогу розкрити сутність облікової системи торговельних підприємств як релевантного інформаційного підґрунтя аналітичних процедур при оцінці економічної активності.

Для формування релевантного обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі обґрунтовано використання управлінської моделі за бізнес-юнітами та теорією обмежень, за якою враховується припущення про наявні обмеження (внутрішні і зовнішні) у господарській діяльності. Спільним між ними визначено те, що їх концепції передбачають співставлення доходів та витрат як визначення результативного показника економічної діяльності (різними методичними підходами).

Створення облікової моделі через парадигму управління економічною активністю торговельних підприємств ґрунтуючись на положеннях теорії обмежень дозволяє використовувати для аналізу інформацію, сформовану в

обліковому середовищі у розрізі визначених облікових номенклатур облікової політики за визначеними бізнес-юнітами. Запропоновано оцінювати економічну активність підприємств торгівлі, ґрунтуючись на інформаційному базисі обліково-аналітичних показників звітних форм (фінансова та управлінська звітність), утворених зі сфер, окреслених цілями сталого розвитку: економічної, екологічної та соціальної. Для створення пула релевантної облікової інформації про діяльність за звітний період рекомендовано застосувати технологію бухгалтерського інжинірингу, котра базується на облікових методах та інструментах, що формують елементи релевантного інформаційного підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення на умовах справедливої вартості майна для оперативного й стратегічного управління економічною активністю.

Нове уявлення щодо застосування технології бухгалтерського інжинірингу, шляхом укрупнення об'єктів майна підприємства, коригуючи їх вартість на незначні умови та справедливу оцінку їх вартості, дало нагоду визначати показники економічної активності за такими її видами як: комерційна, фінансова, кадрова, управлінська, ринкова, інвестиційна, інноваційна, соціально-екологічна. Змодельовано функціонування технології бухгалтерського інжинірингу в системі обліково-аналітичного забезпечення економічної активності структурно у взаємозв'язку (рис. 3).

На основі проведених досліджень та узагальнень встановлено, що вітчизняні торговельні підприємства не складають управлінську звітність для її публічного представлення, за винятком окремих ритейлерів із зарубіжними інвестиціями, а також обґрунтовано необхідність встановлення відповідності змісту управлінських звітних форм запитам стейкхолдерів та забезпечення її транспарентності. Доведено, що суспільна та управлінська зацікавленість у більш розгалуженій за показниками звітності та більш широке використання фінансових і нефінансових показників діяльності торговельних підприємств для прийняття різноманітних рішень на різних рівнях використання даних інформаційної системи підприємства, зумовлює потребу в оновлених форматах та змістах звітних форм.

Аналіз наукового контенту дозволив визначити показники якості управлінської звітності, формати її представлення, верифікації, загальні принципи побудови та періодичність складання. З метою формування якісної управлінської звітності у визначені терміни та за єдиними вимогами запропоновано складання внутрішнього регламенту «Положення про складання управлінської звітності», в якому передбачено усі можливі умови генерації обліково-аналітичної інформації, складання, подання та транспарентності звітних форм, та рекомендовано їх формати (табл. 1).

Аргументовано, що рекомендована звітність дає змогу отримати адаптовану до умов нестійкої економіки систему показників, які можна використовувати під час аналітичних процедур спрямованих на визначення економічної активності, фінансового стану, ефективності й результативності діяльності, виконання планових показників, рівня соціальної відповідальності, відповідності управлінських заходів запитам стейкхолдерів.

Рис. 3. Технологія бухгалтерського інжинірингу в системі обліково-аналітичного забезпечення економічної активності

Запропоновані для складання формати управлінської звітності

Формат	Фінансові звіти
Характеристика	Регламентовані чинним законодавством форми
Формат	Операційний звіт
Характеристика	Інформація про операційну діяльність підприємства, складений на основі технології бухгалтерського інжинірингу та включає такі основні розділи: ключові показники діяльності за бізнес-юнітами, доходи і витрати системи управлінського обліку, зовнішньоекономічна діяльність, результати діяльності, результати аналітичних процедур (ефективність, результативність, фінансові коефіцієнти, стійкість)
Формат	Корпоративний звіт
Характеристика	Інформація про загальну діяльність підприємства у звітному періоді, складений на основі технології бухгалтерського інжинірингу та включає такі основні розділи: корпоративне управління, ключові показники діяльності в цілому, результати інвестиційної діяльності, інноваційні та інформаційні технології (продукти), дивідендна політика, фінансова діяльність, зовнішнє середовище, нефінансові показники діяльності, виконання бюджетів та бізнес-планів, ризику, економічна активність
Формат	Звіт зі сталого розвитку
Характеристика	Інформація про економічну, екологічну та соціальну діяльність підприємства відповідно до стандартів GRI

З практичного боку, представлення широких даних про діяльність підприємства та її наслідки в управлінській звітності за справедливими оцінками зменшить вартісні розриви між історичною та ринковою капіталізаціями.

У розділі 3 «**Методологічні аспекти формування аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі**» розроблено організаційно-методичні засади аналізу економічної активності підприємств торгівлі; запропоновано методичний підхід до оцінки потенціалу її формування; обґрунтовано систему оціночних показників активності за функціональними напрямками економічної діяльності та розроблено науково-методичний підхід до ідентифікації рівня економічної активності підприємств торгівлі.

Доведено, що доцільність рішень, які генеруються менеджментом у сфері економічної активності визначається якісно новим рівнем аналізу у складі обліково-аналітичного забезпечення управління економічною діяльністю торговельного підприємства в цілому. Внесено пропозиції з модернізації домінуючої парадигми аналітичного забезпечення управління з орієнтацією на отримання в режимі реального часу релевантної інформації про потенціал формування і розвиток економічної активності підприємства й забезпечення ефективної інфокомунікаційної взаємодії на всіх рівнях та етапах управлінського процесу.

З метою забезпечення подібної трансформації сформовано системоутворюючий базис і викладено авторський підхід до розбудови аналізу економічної активності підприємств торгівлі з позиції передумов здійснення, компонентного складу та реалізації аналітичного процесу (рис. 4).

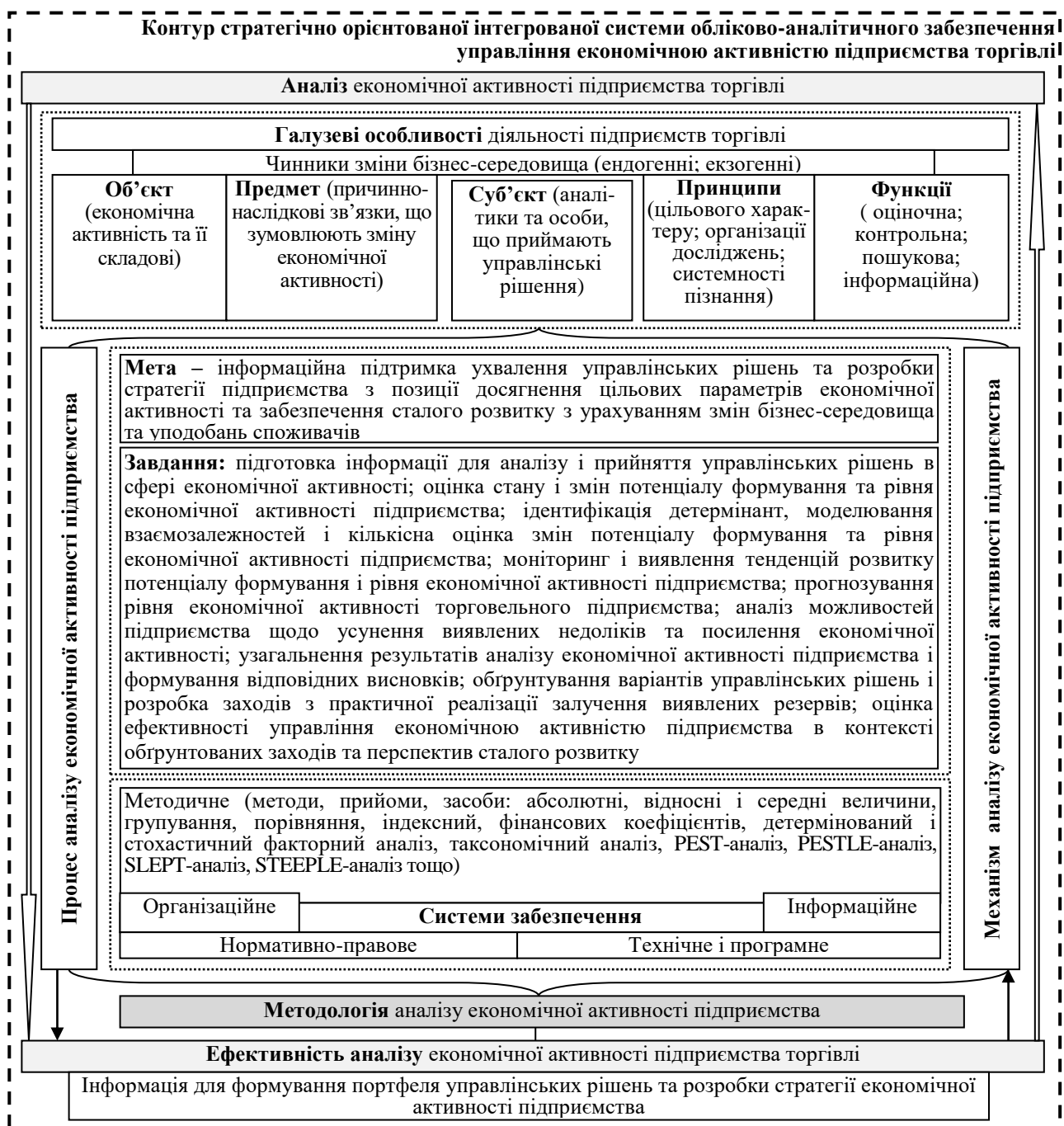

Рис. 4. Концептуальна модель аналізу економічної активності підприємств торгівлі

Задля підвищення ефективності і покращення організаційного забезпечення аналізу розроблено організаційно-інформаційну модель технології аналітичного процесу з дослідження економічної активності підприємств торгівлі. Для забезпечення подальшого розвитку методичного забезпечення аналізу обґрунтовано складові методики, визначено послідовність технології реалізації та методичний інструментарій аналітичних процедур, що дозволило розробити функціональну модель методики аналізу економічної активності підприємств торгівлі, яка забезпечує пошук можливостей підвищення її рівня та покращення потенціалу формування.

Доведено, що розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням бажаного рівня економічної активності підприємств торгівлі, потребує посилення інформаційної підтримки управління шляхом формування дієвого інструментарію оцінювання її рівня та потенціалу формування. Запропоновано методичний підхід до оцінки потенціалу формування економічної активності торговельного підприємства із застосуванням матричного методу, що являє собою комплекс теоретико-методичних знань, послідовно втілених в процесі оцінювання через: ідентифікацію показників ключової матриці, які найбільш повно відображають всі аспекти економічної активності, знаходяться у щільному зв'язку із результатами економічної діяльності підприємства та відображають задіяні ресурси, понесені витрати та отримані результати; упорядкування і визначення сприятливих трендів розвитку показників за блоками поля ефективності потенціалу формування економічної активності; обґрунтування алгоритму обчислення та розрахунок інтегрального показника потенціалу формування економічної активності торговельного підприємства. Основою для розробки ключової матриці потенціалу формування економічної активності торговельного підприємства став упорядкований за обраним алгоритмом ряд показників, що відображають результати, витрати і ресурси торговельного підприємства, а саме: реінвестований прибуток, чистий прибуток, прибуток від реалізації товарів, чиста виручка від реалізації товарів, кількість обслужених покупців, витрати на оплату праці; витрати основної діяльності, загальні витрати, середній розмір товарних запасів, середній розмір оборотних активів, середній розмір поточних зобов'язань, середній розмір позикового капіталу, середній розмір власного капіталу, середній розмір капіталу підприємства, середньооблікова чисельність персоналу підприємства.

Обґрунтовано доцільність застосування матричного методу з метою удосконалення методичних підходів до факторного аналізу задля пошуку потенційних можливостей покращення потенціалу формування економічної активності підприємств торгівлі. Із застосуванням механізму ключової матриці розроблено багаторівневі детерміновані моделі залежності результативних показників комерційної діяльності, які дозволяють реалізувати комплексний підхід до кількісної оцінки впливу чинників з різним ступенем їх деталізації.

З метою удосконалення методичного інструментарію оцінювання економічної активності підприємств торгівлі сформовано систему критеріїв та показників для оцінки комерційної, фінансової, ринкової, інвестиційної, інноваційної, кадрової, управлінської, соціальної, екологічної активності. Розроблено науково-методичний підхід до ідентифікації рівня економічної активності підприємств торгівлі, який передбачає розрахунок інтегральних показників (локальних та узагальнюючого) і через встановлення темпових їх змін дозволяє надати характеристику інтенсивності змін економічної активності у просторі і часі (рис. 5).

Апробація розробленого науково-методичного підходу здійснена за результатами економічної діяльності вибіркової сукупності суб'єктів торговельної сфери України, до складу якої включено 7 великих підприємств, 6 – середніх та 8 – малих.

1. Формування матриць даних за n -ми показниками m -м функціональним спрямуванням економічної активності підприємства (ЕАП)

2. Формування вектора-еталона за m -м функціональним спрямуванням економічної активності підприємства

3. Нормалізація значень елементів матриць за m -м функціональним спрямуванням економічної активності підприємства

$$k_{mnt} = \begin{cases} \frac{X_{mnt} - X_{mn \min}}{X_{mn \max} - X_{mn \min}} & \text{— у разі, що } X_{mnt} \text{ — показник-стимулятор;} \\ \frac{X_{mn \max} - X_{mnt}}{X_{mn \max} - X_{mn \min}} & \text{— у разі, що } X_{mnt} \text{ — показник-дестимулятор.} \end{cases}$$

Методи і прийоми: нормалізація показників

4. Визначення інтегрального показника за m -м функціональним спрямуванням економічної активності підприємства

$$K_{mt} = \frac{\sum_{n=1}^q k_{mnt}}{q}$$

Методи і прийоми: середніх величин

5. Визначення інтегрального показника економічної активності підприємства

$$ІПЕА_t = \frac{\sum_{m=1}^q K_{mt}}{q}$$

Методи і прийоми: середніх величин

6. Оцінювання інтенсивності змін економічної активності підприємства

Показник: $ІПЕА_t; T_{ПРІПЕА,t+1}; V_{ІПЕА}$

Методи і прийоми: порівняння, абсолютні, відносні величини

Позначки: $X_{КМА,1} \dots X_{КМА,n}$ — показники для визначення КМА підприємства; $X_{ФА,1} \dots X_{ФА,n}$ — показники для визначення ФА підприємства; $X_{КА,1} \dots X_{КА,n}$ — показники для визначення КА підприємства; $X_{ІнвА,1} \dots X_{ІнвА,n}$ — показники для визначення ІнвА підприємства; $X_{ІннаА,1} \dots X_{ІннаА,n}$ — показники для визначення ІннаА підприємства; $X_{РА,1} \dots X_{РА,n}$ — показники для визначення РА підприємства; $X_{УА,1} \dots X_{УА,n}$ — показники для визначення УА підприємства; $X_{СА,1} \dots X_{СА,n}$ — показники для визначення СА підприємства; $X_{ЕкА,1} \dots X_{ЕкА,n}$ — показники для визначення ЕкА підприємства; k_{mnt} — нормалізоване значення n -го показника за m -м функціональним спрямуванням активності у t -й рік; X_{mnt} — фактичне значення n -го показника за m -м функціональним спрямуванням активності у t -й рік; $X_{mn \min}$ — мінімальне значення n -го показника за m -м функціональним спрямуванням активності; $X_{mn \max}$ — максимальне значення n -го показника за m -м функціональним спрямуванням активності; K_{mt} — інтегральний показник за m -м функціональним спрямуванням активності у t -й рік; $ІПЕА_t$ — інтегральний показник ЕА підприємства у t -й рік; $T_{ПРІПЕА,t+1}$ — інтенсивність зміни інтегрального показника економічної активності підприємства за $(t; t+1)$ -і роки, коефіцієнт; $V_{ІПЕА}$ — варіація інтегрального показника ЕА підприємства, у відсотках.

Рис. 5. Науково-методичний підхід до ідентифікації рівня економічної активності підприємства торгівлі

За результатами оцінювання економічної активності досліджуваної сукупності підприємств торгівлі у 2015-2020 роках, на основі інтегрального показника, зроблено висновок про переважно середній її рівень за кожною групою, а більш високі значення діагностовано за групою великих (рис. 6).

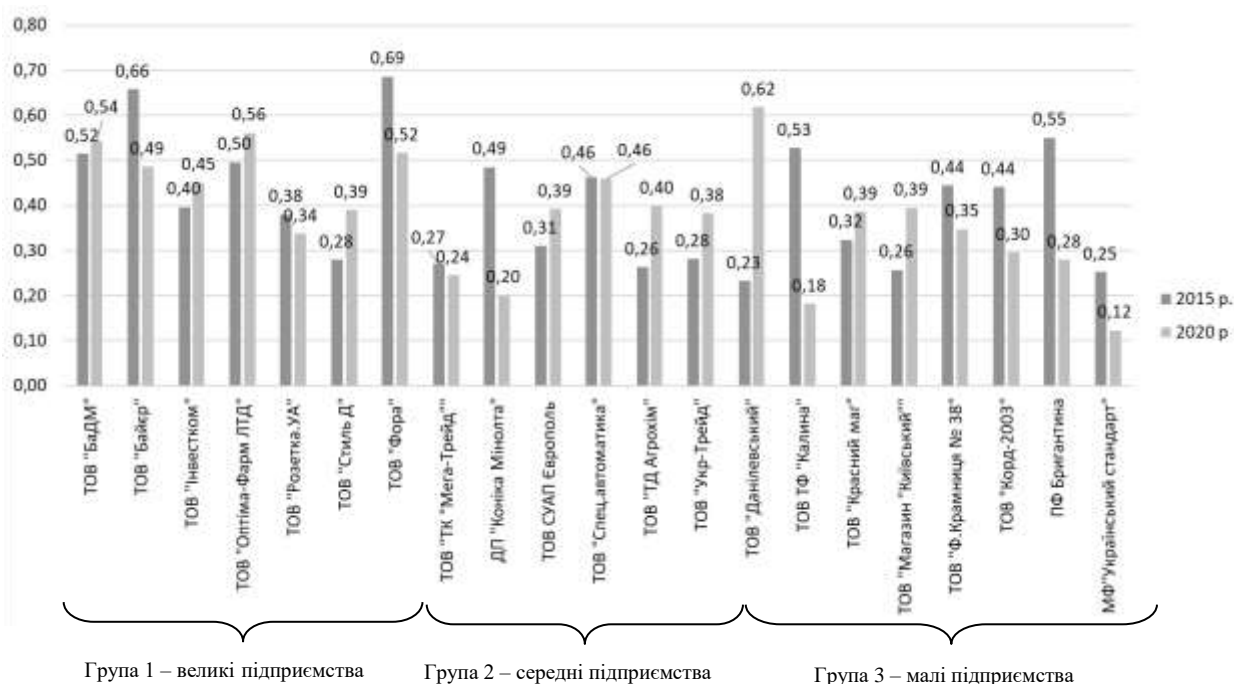

Рис. 6. Інтегральний показник економічної активності за підприємствами торгівлі вибіркової сукупності

Встановлено, що більш стабільною є економічна поведінка великих і середніх підприємств. Кількість підприємств, за якими коефіцієнт варіації низький ($V \leq 25,0\%$) становить 6 із 7 (85,7%) та 6 із 8 (75,0%) підприємств відповідно за групами великих і середніх підприємств. Прогнозованість активності малих підприємств невисока. З 8 досліджених малих підприємств торгівлі за 4-ма відзначено високу ($V > 25,0\%$) та 4-ма – низьку варіацію ($V \leq 25,0\%$) інтегрального показника.

Встановлено, що торговельні підприємства незалежно від масштабу діяльності найбільшу активність проявляють у вирішенні комерційних питань та формуванні економічних відносин у зовнішньому середовищі. Стабільно-інтенсивна діяльність підприємств торгівлі відзначена також у фінансовій сфері. Щодо інших напрямів діяльності, то у результаті оцінювання активності підприємств за групами визначено, що великі підприємства порівняно із середніми та малими орієнтовані на збалансованість управлінських рішень за сферами діяльності. Середні і малі підприємства поступаються великим в активності щодо реалізації інноваційних і соціально-екологічних проектів.

Спираючись на процедуру і результати проведених досліджень доведено переваги запропонованого науково-методичного підходу, серед яких – доступність інформації, простота розрахунку відносних показників, урахування специфіки діяльності торговельних підприємств, можливість реалізації системного підходу та кількісно-якісна характеристика рівня економічної активності підприємств торгівлі.

У розділі 4 «Перспективи розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю торговельних підприємств» розвинуто концептуальні засади стратегічного адаптивного управління економічною активністю; удосконалено методичне забезпечення контролінгу економічної активності та спроектовано модель обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю.

Обґрунтовано, що за умов виникнення спонтанних викликів зовнішнього середовища посилюється стратегічна домінанта у діяльності підприємств торгівлі, обумовлюючи зміну підходів до стратегічного управління економічною активністю в контексті формування обліково-аналітичного забезпечення. На підставі вивчення та узагальнення досвіду упровадження типових моделей стратегічного управління, у дисертації розвинуто концептуальний підхід адаптивного управління, суть якого полягає в орієнтації діяльній системі на прийняття рішень та подальшу реалізацію управлінського впливу щодо забезпечення своєчасної адаптації й адекватного реагування всіх структур суб'єкта господарювання на зміну параметрів бізнес-середовища й активізацію його економічної діяльності.

Зазначено, що зміна цільових орієнтирів діяльності торговельних підприємств за умов досягнення цілей сталого розвитку, спричиняє перегляд власниками підходів до прийняття рішень щодо стратегічного розвитку та використання відповідних методів управління. Важливим результатом прояву дієвості концепції стратегічного адаптивного управління визначено можливість врахування впливу комплексу існуючих імперативів й раціональних та ірраціональних детермінант активізації економічної діяльності, як форми реагування на зміни бізнес-середовища та адаптації до них за умови балансу всіх складових.

На підставі вивчення принципів адаптивного управління економічною активністю підприємств встановлено їх визначальний характер для формування відповідних моделей, методів та інструментів управлінського впливу, що є методичною основою технології процесу адаптивного управління, яка визначає послідовність дій позитивних змін параметрів потенціалу формування та рівня економічної активності у відповідь на зміни бізнес-середовища і реалізується із залученням певних систем забезпечення (ресурсного, організаційного, інформаційного, методичного, технічного).

Керуючись основами багатоаспектності теоретичних, методичних та прикладних питань адаптивного управління розвинуто загальні засади концепції адаптивного управління економічною активністю, профіль якої передбачає структурний взаємозв'язок бізнес-середовища, її архітектури та системи стратегічного управління підприємством торгівлі. Визначено послідовність етапів процесу адаптивного стратегічного управління економічною активністю підприємств (моніторинг бізнес-середовища → аналіз і прогнозування → проектування стратегії → планування реалізації стратегії → контроль і коригування поставлених цілей) у взаємозв'язку із логічним отриманням результатів за кожним з них. Розвинуті концептуальні засади стратегічного адаптивного управління визначено суттєвими для моделювання

взаємозв'язків структурно-функціональних складових процесу формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю.

Виходячи із позиції автора щодо необхідності здійснення стратегічного й оперативного управління економічною активністю, рекомендовано систему контролінгу торговельних підприємств розбудовувати за аспектами поточного та стратегічного бачення для оцінки ефективності діяльності бізнес-юнітів та економічної активності у цілому. Обґрунтовано, що контролінг забезпечує керівництво підприємства актуальними даними для прийняття рішень, базуючись на пулі даних багатовимірною інформаційного поля, утвореного за даними фінансового і управлінського обліку, ґрунтуючись на даних аналізу про ретроспективні, поточні та перспективні індикатори діяльності. Такий підхід визначає контролінг як технологію управління, що виступає дієвим інструментом для вироблення, аргументації та селекції конструктивних управлінських рішень відповідно узгоджуючись із стратегічною спрямованістю та враховує багаторівневість структури господарської діяльності (рис. 7).

Зазначено, що для реалізації функцій контролінгу першочерговим, є формування обліково-аналітичної платформи, здатної забезпечити у часі моніторинг змін чинників та показників, що визначають економічну активність торговельного підприємства через внутрішньогосподарські інструменти: управлінський облік та управлінську звітність. З метою удосконалення методичного забезпечення контролінгу економічної активності підприємства торгівлі розроблено систему підконтрольних показників, сформованих за функціональним її спрямуванням. Доведено, що оцінка економічної активності підприємства є підґрунтям стратегічного контролінгу, у розвиток чого було визначено інтегральні показники економічної активності за бізнес-юнітами діяльності в розрізі підсистем економічної активності.

На підставі обґрунтованого розвитку методичних прийомів управління економічною активністю удосконалено систему обліково-аналітичного забезпечення, яка є об'єктом моделювання та формується на основі елементів, котрі розкривають методологічну, організаційну і методичну складові, базуючись на логічній структурі – принципах й понятійному апараті. Визначено загальну архітектоніку та специфічні зв'язки між складовими референтної моделі, яка окреслює формування обліково-аналітичного забезпечення, що пов'язане із виконанням облікового процесу з особливими методичними компонентами й специфічними обліковими номенклатурами.

Ідентифіковані складові архітектоніки запропонованої моделі, переважною мірою, відображають структурну компоненту інформаційного середовища, яка розкриває достатній рівень об'єктивності, забезпечуючи його цілісність й релевантність. Трансформація вхідних інформаційних потоків на вихідні – звітну інформацію, передбачає формування пулу даних – ядра системи обліково-аналітичного забезпечення, що представлені сукупністю фінансових й нефінансових, кількісних та якісних показників функціональних напрямів економічної діяльності. Пул згенерованої за звітний період інформаційної бази визначається положеннями концептуальної основи, процедурами бухгалтерського обліку та організаційно-технічним забезпеченням.

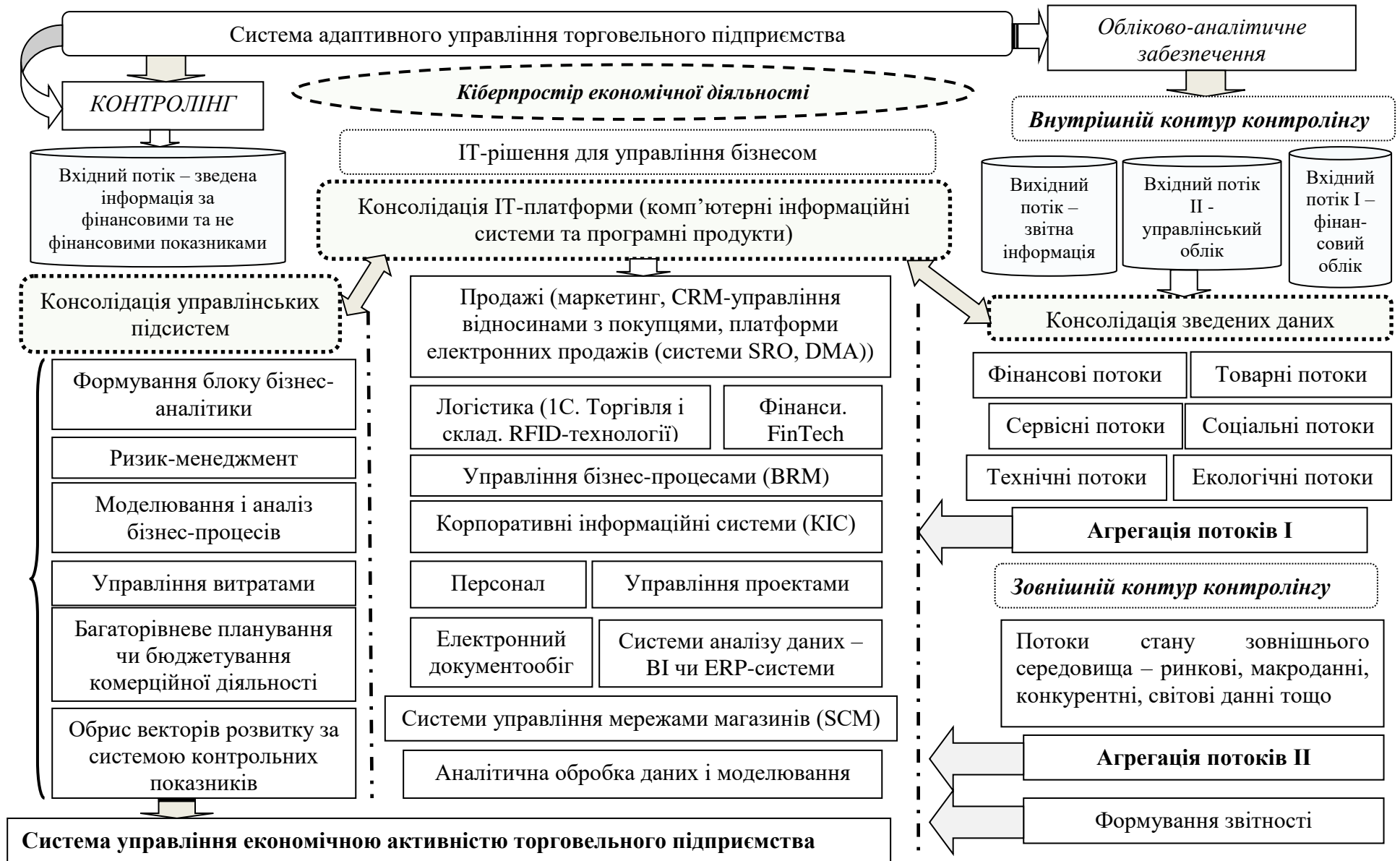

Рис. 7. Багаторівнева архітектура контролінгу економічної активності в системі управління підприємством торгівлі

Обґрунтування впевненості у реалізації стратегічних векторів зумовлює збільшення вартості бізнесу, що у дослідженні досягається шляхом вибудови оптимальної архітектури інформаційних потоків адекватних запитам зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів за ідентифікованими специфічними ознаками при дотриманні виконання принципів та функцій обліку з огляду на забезпечення діяльності бізнес-юнітів. Для посилення інформативності функціональної моделі обліково-аналітичного забезпечення визначено змістовне наповнення кожної структурної компоненти в управлінні економічною активністю та особливості формування й використання даних у цілісній системі обліку, аналізу та контролінгу в інтегрованому інформаційному середовищі через стратегічний контекст на засадах оцінки вартості бізнесу. На підставі цього визнано відтворення й узгодження взаємозв'язків між об'єктами обліку та обліковими номенклатурами для досягнення цілісності, гнучкості й релевантності інформації в параметральному управлінні обліковими процесами торговельного підприємства.

На основі положень розробленого організаційно-функціонального підходу до моделювання встановлено, що процес руху інформаційних потоків у обліково-аналітичному контурі підприємства можна представити як цільовий рух даних параметричної облікової системи через рахунки, субрахунки, мега рахунки, проміжні, фінансові та управлінський звіти на основі оцінювання якості положень облікової політики з метою отримання тієї системи показників, які характеризують економічну активність торговельного підприємства. За використання такого підходу, при формуванні вхідної інформації про їх стан чи рух облікових номенклатур або при їх ідентифікації, передбачається усунення нерівномірності інформації, яке визначається як асиметрія та уможливується посилення суттєвості інформації для підвищення її релевантності. У такий спосіб підприємства торгівлі набудуть можливості змістовно вдосконалити формування обліково-аналітичного забезпечення на основі урахування якісних характеристик вхідних даних та обраних елементів облікової політики.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та представлено нове вирішення науково-прикладної проблеми, що полягає у розвитку, розробці та науковому обґрунтуванні теоретичного базису, методологічних положень, методичних підходів й рекомендацій щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі виходячи із інформаційних потреб стейкхолдерів і цілей сталого розвитку. На основі отриманих наукових і прикладних результатів сформульовано такі висновки та пропозиції.

1. Доведено, що за біфуркаційних перетворень конфігурації господарських зв'язків на макро- і макрорівнях ефективне функціонування і розвиток національної економіки можливі лише за наявності мотиваційного механізму підвищення економічної активності підприємницьких структур, зокрема й тих, що функціонують у сфері торгівлі. На підставі виявлення зони

виникнення економічної активності аргументовано, що це комплексна багатоаспектна категорія, яка є проявом економічної поведінки підприємства, формується під час виконання функціональних завдань економічної діяльності у комерційній, фінансовій, кадровій, управлінській, інвестиційній, інноваційній, ринковій, соціальній та екологічній сферах, і характеризується інтенсивністю змін у просторово-часовому вимірі. Спираючись на результати дослідження теоретичних аспектів економічної активності з позиції детермінації базових понять (діяльність, поведінка, активність) здійснено структурно-логічне моделювання формування системи знань щодо економічної активності підприємств торгівлі та визначено архітектуру її профілю за функціональними напрямками їх економічної діяльності, що в комплексі дозволило сформулювати системне бачення наукового і прикладного базисів формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі.

2. Проаналізовано тенденції розвитку потенціалу формування економічної активності торговельних підприємств України та ідентифіковано детермінанти їх змін для уможливлення побудови ефективної системи адаптивного управління економічною активністю і відповідного інформаційного супроводу управлінського процесу. На підставі оцінки динаміки основних економічних показників діяльності суб'єктів торговельної сфери виявлені тенденції і закономірності розвитку потенціалу формування економічної активності підприємств торгівлі, визначено детермінанти загроз та можливостей активізації економічної діяльності. З позиції цифровізації процесу реалізації товарів визнано залежність економічної активності підприємств торгівлі від наявності в оперативному доступі релевантної інформації фінансового та не фінансового характеру для прийняття рішень на всіх рівнях і за всіма векторами управління нею.

3. З метою розбудови концептуального підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі обґрунтовано доцільність його формування у вигляді інтегрованої системи стратегічного типу. Презентовано авторський концепт створення єдиного інформаційного простору через розбудову наукового, теоретико-методологічного і прикладного базису формування стратегічно орієнтованої інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю, на основі чого розвинено відповідну концепцію. У розвиток концептуальних засад формування системи облікового-аналітичного забезпечення управління економічною активністю стратегічного типу сформовано її архітектуру та механізм функціонування цієї системи. Дану концепцію використано при формуванні організаційно-функціонального підходу до побудови моделі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю підприємств торгівлі.

4. З метою забезпечення об'єктивного відображення в обліковій системі торговельного підприємства потенціалу формування та рівня економічної активності визначено теоретико-методичні засади формування облікової політики, яка через стандартизацію та модифікацію шляхом бухгалтерського

інжинірингу процедур і механізмів облікового процесу та розкриття у звітності релевантної обліково-аналітичної інформації про потенціал формування економічної активності (активи, капітал, доходи, витрати, фінансові результати, вартість бізнесу тощо) дозволяє забезпечити ефективну інформаційно-комунікаційну взаємодію менеджменту всіх рівнів в процесі розробки моделей розвитку економічної активності підприємств торгівлі, орієнтованих на ближню і віддалену перспективу.

5. Рекомендовано застосувати бухгалтерський інжиніринг для створення пула релевантної облікової інформації про потенціал формування економічної активності за звітний період. Розроблено технології бухгалтерського інжинірингу в системі обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю торговельного підприємства, які орієнтовані на формування релевантного інформаційного аналітичного підґрунтя згенерованого у ретроспективному та перспективному аспектах, що забезпечує більш повну оцінку економічної активності з боку економічної, екологічної та соціальної сфер діяльності.

6. Для удосконалення методичних положень із формування управлінської звітності щодо потенціалу економічної активності торговельного підприємства обґрунтовано необхідність узгодження змісту звітних форм інформаційним потребам стейкхолдерів. Визначено компонентний склад та формати управлінської звітності, до складу якої включені фінансові, операційний і корпоративний звіти, а також звіт зі сталого розвитку, що дозволяє розширити спектр звітних даних фінансового і не фінансового характеру, забезпечити транспарентність звітності та підвищити її цінність з позиції джерела постачання інформації для оцінювання і прогнозування потенціалу формування та рівня економічної активності підприємства.

7. З метою покращення аналітичного супроводу управління економічною активністю підприємств торгівлі сформовано концептуальну модель аналізу економічної активності підприємств торгівлі, яка на засадах системності інтегрує визначені елементи методології та через залучення механізму реалізації аналітичних процедур забезпечує результативність процесу отримання інформації для управління. У розвиток методичних засад сформованої концептуальної моделі розроблено функціональну модель методики аналізу економічної активності підприємств торгівлі, яка визначає послідовність та методичний інструментарій реалізації аналітичних процедур з орієнтацією на можливість пошуку потенційних можливостей підвищення її рівня та вихідних умов формування. Для забезпечення організованості проведення аналітичних досліджень й ефективності роботи управлінського персоналу розроблено організаційно-інформаційну модель технології аналітичного процесу, імплементація якої дозволить підвищити ефективність результатів аналізу.

8. Запропоновано методичний підхід до оцінки потенціалу формування економічної активності, який ґрунтується на комплексному підході і застосуванні механізму матриць, що дозволяє забезпечити системну інтегральну оцінку передумов її виникнення і розвитку виходячи із задіяних в

процесі економічної діяльності ресурсів, понесених витрат, отриманих результатів, а також визначити цільові параметри активізації певних напрямів діяльності. Із застосуванням механізму матриць розроблено багаторівневі факторні моделі залежності результативних показників комерційної діяльності змішаного типу, які дозволяють кількісно оцінити вплив чинників внутрішнього бізнес-середовища на потенціал формування комерційної активності торговельних підприємств. Апробація розроблених моделей на досліджуваних підприємствах торгівлі дозволила розробити рекомендації щодо підвищення активності у цій царині.

9. З метою покращення якості інструментальної підтримки аналізу рівня економічної активності підприємств торгівлі розроблено систему показників для оцінки функціональних складових економічної активності і запропоновано методикау інтегральної динамічної оцінки її рівня в цілому по підприємству на підставі локальних інтегральних показників активності у комерційній, фінансовій, кадровій, інвестиційній, управлінській, ринковій, соціальній, екологічній сферах. На підставі викладених розробок обґрунтовано науково-методичний підхід до ідентифікації рівня економічної активності підприємства, який дозволяє отримати кількісну (від 0 до) і якісну (низький, середній, високий, дуже високий) характеристику загальної спрямованості його змін та своєчасно вжити заходів при виявленні негативних тенденцій.

10. Розвинуто концептуальні засади системи стратегічного адаптивного управління економічною активністю підприємств торгівлі шляхом функціонального моделювання, імплементації запропонованих етапів, методичних положень й принципів. На встановленні структурного взаємозв'язку бізнес-середовища, архітектури концепції адаптивного управління та системи стратегічного управління підприємством торгівлі, керуючись засадами багатоаспектності теоретичних, методичних та прикладних питань адаптивного управління визначено підстави для окреслення напрямів розвитку концепції з орієнтацією на адаптацію до мінливих умов бізнес-середовища й потреб стейкхолдерів, посилення ринкових позицій та забезпечення економічного зростання торговельного підприємства.

11. Для удосконалення методичного забезпечення контролінгу економічної активності підприємств торгівлі рекомендовано відповідний інструментарій, використання якого дозволяє отримувати оброблені дані в обліково-аналітичній системі підприємства для прийняття тактичних чи стратегічних управлінських рішень. Побудовано багаторівневу архітектуру контролінгу економічної активності торговельних підприємств, у якій визначено інтеграцію консолідації управлінських підсистем, зведених даних та ІТ-платформи. Запропоновано систему підконтрольних показників економічної активності за функціональними напрямками економічної діяльності та обґрунтовано доцільність створення обліково-аналітичної платформи базуючись на пулі даних багатовимірного інформаційного поля з метою моніторингу змін у часі й просторі.

12. Для розбудови прикладного базису запропонованої концепції формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною

активністю на засадах оцінки вартості бізнесу сформовано організаційно-функціональний підхід до структурування і формування змістовно-сенсового наповнення моделі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю. Розроблений підхід презентує цільовий рух даних параметричної облікової системи через рахунки, субрахунки, мега рахунки з використанням технології бухгалтерського інжинірингу, проміжні, фінансові та управлінський звіти з метою отримання системи показників, запропонованих для оцінки економічної активності торговельного підприємства. Акумулявання вхідних потоків в обліково-аналітичній системі визначається положеннями концептуальної основи, процедурами бухгалтерського обліку та організаційно-технічним забезпеченням. У комплексі це дозволяє формувати обліково-аналітичне забезпечення на основі урахування якісних характеристик вхідних потоків та обраних елементів облікової політики.

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Сідорова Т. О., Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Капітал як об'єкт обліково-аналітичної системи підприємства торгівлі. *Современная экономика: анализ состояния и перспективы развития: монографія. Книга 5.* Ставрополь : Логос, 2015. С. 158–177. (заг. обсяг 14,63 друк. арк., особисто автора 0,56 друк. арк.; обґрунтовано доцільність ідентифікації складових капіталу в контексті обліково-аналітичного забезпечення потреб управління).

2. Янчева Л. М., Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств торгівлі: теорія та практика: монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2016. 324 с. (заг. обсяг 20,25 друк. арк., особисто автора 5,25 друк. арк.; надано рекомендації щодо вибору програмних продуктів, здатних забезпечити потреби формування якісного обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством в цілому і капіталом зокрема).

3. Ділова активність підприємства: сутність та методика аналізу : монографія / Н.Б. Кащена, О.О. Горошанська, Т.В. Польова [та ін.]. Харків : Х. : Видавництво Іванченка І.С., 2016. 196 с. (заг. обсяг 11,4 друк. арк., особисто автора 2,5 друк. арк.; обґрунтовано складові методики аналізу ділової активності підприємства; розроблено науково-методичний підхід до комплексної оцінки рівня ділової активності підприємства та визначення резервів його підвищення).

4. Kashchena N.B., Chmil H. L., Nosach N. M. Technology for evaluating efficiency of the enterprise commercial activity. *Structural transformations and problems of information economy formation: Collective monograph.* New York, USA: Ascona Publishing, 2018. P. 121–128. (заг. обсяг 18,25 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.; визначено систему показників для оцінки ефективності комерційної діяльності підприємства торгівлі).

5. Кащена Н. Б. Організаційно-методичні засади діагностики економічної активності підприємств торгівлі в умовах невизначеності. *Теорія, методологія і практика господарсько-фінансової діяльності підприємств : колективна монографія* / Кол. авторів. Полтава: ПП «Астрая», 2019. С. 221–227. (заг. обсяг 21,47 друк. арк., особисто автора 0,7 друк. арк.; обґрунтовано організаційно–методичні засади діагностики економічної активності підприємств торгівлі).

6. Кащена Н. Б. Моніторинг економічної активності підприємств торгівлі. *Сучасні реалії фінансово-економічного розвитку регіонів, галузей, підприємств, бізнесу : монографія*. Том 1 / за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. Дніпро : Пороги, 2020. С. 82–92. (заг. обсяг 29,29 друк. арк., особисто автора 0,8 друк. арк.; здійснено моніторинг економічної активності підприємств торгівлі).

7. Кащена Н. Б. Ключові тренди, виклики та драйвери забезпечення економічної активності підприємств торговельної сфери. *Системне забезпечення економічної активності та сталого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності: колективна монографія* / За заг. ред. Н. Б. Кащеної та Т. О. Ставерської. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2020. С. 91–115. (заг. обсяг 24,4 друк. арк., особисто автора 1,5 друк. арк.; визначено тренди, виклики та драйвери забезпечення економічної активності підприємств торгівлі в умовах цифрової трансформації економіки).

8. Кащена Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 389 с. (заг. обсяг 22,5 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

9. Karpenko L. M., Koev S. R., Kashchena N. B., Grushko V., Khorosheniuk A. Formation of the stakeholders account model in conditions of sustainable development. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*. 2019. Vol. 23. Special Issue 2. P.1–7. (включено до Scopus, Q2) (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.; визначено детермінанти та основні особливості моделі обліку зацікавлених сторін з метою підвищення ефективності інвестиційних рішень).

10. Davydova O., Chebanova N., Kashchena N., Chmil H., Protsenko V. Economic activity of enterprises: methodical aspects of assessment. *SHS Web of Conferences*. 2019. Vol. 67. 06012. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196706012> (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.; розроблено методику оцінки економічної активності підприємства).

11. Kashchena N., Solokha D., Trushkina N., Potemkin L., Mirkurbanova R. Use of multiagent simulation modeling for predicting the sales of wholesale trade companies. *Journal of Management Information and Decision Sciences*. 2019. Vol. 22. Issue 4. P. 483–488. (включено до Scopus, Q4) (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.; розроблено імітаційну модель, що відтворює еволюцію споживчого ринку, описує динаміку продажів та дозволяє передбачити умови комерційної діяльності підприємства).

12. Davydova O., Kashchena N., Stavarska T., Chmil H. Sustainable development of enterprises with digitalization of the economic management. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. Vol. 29. No. 8s. P. 2370–2378. (включено до Scopus, Q3) (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.; визначено послідовність цифрової трансформації управління економічною активністю підприємств).

Статті у наукових фахових виданнях України:

13. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Економічна природа та зміст категорії «капітал». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. Вип. 2(14). Харків : ХДУХТ, 2011. С. 144-152. (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.; визначено сутнісні аспекти категорії «капітал»).

14. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 1(15). С. 179–185. (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.; визначено складові системи обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом підприємства, їх функції та елементи).

15. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Концептуальні основи оцінки вартості капіталу підприємств роздрібної торгівлі. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 2(16). С. 38–45. (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.; обґрунтовано методичний підхід до оцінки вартості капіталу підприємства торгівлі).

**Статті у наукових фахових виданнях України,
внесених до міжнародних наукометричних баз:**

16. Кащена Н. Б., Горошанська О. О. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління оборотними активами підприємства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 2 (22). С. 27–39. (включено до Index Copernicus, Google Scholar, Research Bible) (заг. обсяг 0,75 друк. арк., особисто автора 0,38 друк. арк.; розроблено модель інформаційно-аналітичного забезпечення управління оборотними активами підприємства).

17. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Удосконалення обліку капіталу підприємства в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2015. Вип. 4. С. 87–96. (включено до Google Scholar, НБУ ім. В. І. Вернадського, Directory of Indexing and Impact Factor та ін.) (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.; обґрунтовано технологію організації обліку капіталу та руху інформаційних потоків в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління підприємства торгівлі).

18. Горошанська О. О., Кащена Н. Б. Комплексна оцінка ефективності витрат операційної діяльності підприємств торгівлі. *Бізнес Інформ*. 2016. № 11. С. 162–166. (включено до Index Copernicus, Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Directory of Open Access Journals та ін.) (заг. обсяг

0,8 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.; розроблено методичний підхід до комплексної оцінки ефективності витрат операційної діяльності торговельного підприємства).

19. Кащена Н. Б., Носач Н. М. Облік реалізації товарів в підприємствах торгівлі. *Економіка та суспільство*. 2016. № 17. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/> (включено до Index Copernicus, CiteFactor, ESJI, SIS) (заг. обсяг 0,88 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.; ідентифіковано прикладні проблеми і визначено засоби удосконалення обліку реалізації товарів в підприємствах торгівлі).

20. Sopko V. V., Kashchena N. B., Chmil G. L. Theoretical aspects of the evaluation of the effectiveness of enterprise capital management. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 2. Issue. 25. P. 350–356. (включено до Web of Science) (заг. обсяг 0,9 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.; обґрунтовано і розроблено референтну модель оцінки ефективності управління капіталом підприємства).

21. Кащена Н. Б. Теоретичні аспекти економічної активності підприємств торгівлі. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія : Економіка*. 2018. Т. 23. Вип. 7(72). С. 115–121. (включено до Index Copernicus International Journals Master List, НБУ ім. В.І. Вернадського, Ulrich's Periodicals Directory, Research Bible та ін.) (0,44 друк. арк.).

22. Кащена Н. Б. Моделювання процесу стратегічного управління економічною активністю торговельного підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 44. С. 75–89. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/> (включено до Index Copernicus) (0,9 друк. арк.).

23. Кащена Н. Б. Концепція адаптивного управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2019. Вип. 4 (109). С. 99–103. (включено до Index Copernicus International, Google Scholar, НБУ ім. В.І. Вернадського) (0,8 друк. арк.).

24. Кащена Н. Б., Горошанська О. О., Гуменюк В. Я., Козоріз М. А. Науково-практичні аспекти оцінювання рівня економічної активності підприємств харчової промисловості. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія Економічна. Серія юридична*. 2019. Т. 22. С. 62–66. (включено до CiteFactor, Google Scholar, Open AIRE, НБУ ім. В.І. Вернадського) (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.; обґрунтовано методичний підхід до оцінки рівня економічної активності підприємства).

25. Крутова А. С., Тарасова Т. О., Кащена Н. Б. Проекти державно-приватного партнерства: реалізація та аналіз ефективності. *Економічний простір*. Дніпро : ПДАБА. 2019. № 141. С. 158-171. (включено до Index Copernicus, Google Scholar) (заг. обсяг 0,9 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.; обґрунтовано методичний інструментарій оцінки ефективності проектів державно-приватного партнерства).

26. Кащена Н. Б. Контролінг у системі управління економічною активністю торговельного підприємства. *Економічна стратегія і перспективи*

розвитку сфери торгівлі та послуг. 2019. Вип. 2(30). С. 89–101. (включено до Index Copernicus, Google Scholar, Research Bib) (0,75 друк. арк.).

27. Krutova A., Kashchena N., Chmil H. Enterprises' economic activity stimulation as a driver of national economy sustainable development. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2020. Вип. 1 (31). С. 162–173. (включено до Index Copernicus, Google Scholar, Research Bible) (заг. обсяг 0,75 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.; визначено магістральні вектори покращення індикаторів соціально-економічного розвитку України та кількісного й якісного відновлення потенціалу економічної активності окремих підприємств).

28. Кащена Н. Б. Механізм управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 163–169. (включено до Index Copernicus, Google Scholar, НБУ ім. В. І. Вернадського) (0,85 друк. арк.).

29. Кащена Н. Б. Формування інноваційної стратегії управління економічною активністю підприємства торгівлі. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 11. Ч.2. С. 37–43. (включено до Index Copernicus, Google Scholar) (0,8 друк. арк.)

30. Kashchena N. B. Theories of Economic Fluctuations and their Influence on the Formation of the Modern Paradigm of Economic Activity of Enterprises. *Economic Herald of the Donbas*. 2020. № 4(62). Р. 5–8. (включено до Index Copernicus, Google Scholar, Research Bible) (0,75 друк. арк.).

31. Кащена Н. Б. Методологічна платформа діагностики економічної активності підприємств торгівлі. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2021. № 3(73). С. 22–27. (включено до Index Copernicus, Google Scholar) (0,8 друк. арк.).

32. Кащена Н. Б. Концепт парадигми засадничих положень формування облікової політики торговельного підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки*. 2020. № 4. Т. 3. С. 73-80. (включено до Index Copernicus, Google Scholar) (1,1 друк. арк.).

33. Кащена Н. Б. Бухгалтерський інжиніринг в обліково-аналітичному забезпеченні управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Т. 6. № 1. С. 330-336. (включено до Index Copernicus, Google Scholar, Research Bible, Open AIRE) (0,65 друк. арк.).

Статті у інших виданнях:

34. Кащена Н. Б., Порсюрора І. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління операціями з цінними паперами. *Економіка і Фінанси*. 2016. № 11. С. 23–32. (включено до Index Copernicus International, Google Scholar, Crossref, DRJICrossref, DRJI) (заг. обсяг 0,88 друк. арк., особисто автора 0,44 друк. арк.; обґрунтовано підходи до розробки системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами).

35. Kashchena N., Chmil H., Verzilova H., Kononov I., Lachkov A. Factors for ensuring the quality characteristics of reported financial information. *Research and Innovation: conference proceedings*. 2021. P. 107–111. (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.; здійснено систематизацію факторів забезпечення якісних характеристик звітної фінансової інформації).

Наукові праці апробаційного характеру:

36. Кащена Н. Б. Экономическая активность предприятий торговли как предпосылка устойчивого развития отрасли. *Информационное общество: проблемы правовых, экономических и социально-гуманитарных наук* : материалы V междунар. науч.-практ. конф., г. Могилев, 16 мая 2019 р. Минск : «БИП–Институт правоведения», 2019. Ч. 2. С. 37–38. (0,12 друк. арк.).

37. Кащена Н. Б. Діагностика економічної активності торговельного підприємства. *Problems and achievements of modern science* : materials of the internation. scientif.-pract. conf., Cork, May 6, 2019. Cork : NGO «European Scientific Platform», 2019. Vol. 2. P. 63–66. (0,19 друк. арк.).

38. Кащена Н. Б. Інноваційні форми реалізації товарів як фактор забезпечення економічної активності торговельних підприємств. *Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 30 травня 2019 р. Тернопіль : Крок, 2019. С. 122–124. (0,18 друк. арк.).

39. Кащена Н. Б. Оцінювання ресурсного потенціалу в системі управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Управління ресурсним потенціалом господарюючих суб'єктів в умовах глобальних економічних трансформацій* : матеріали наук.-практ. Internet-конф. з міжнар. уч., м. Харків–Пшеворськ, 19 червня 2019 р. Przeworsk : WSSG, 2019. С. 76–78. (0,18 друк. арк.).

40. Кащена Н. Б. Системи забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі* : проблеми, перспективи, ефективність : тези Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 15 травня 2019 р. Харків : ХДУХТ, 2019. Ч. 2. С. 27–28. (0,12 друк. арк.).

41. Kashchena N. V. Trade enterprises' economic activity management on the fundamentals of financial diagnostics. *Innovative Educational Technologies: European Experience and its Application in Training in Economics and Management* : training, Riga, 2019. Riga : Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems, 2019. P. 27–30. (0,25 друк. арк.).

42. Кащена Н. Б. Стратегічні пріоритети управління економічною активністю підприємств торгівлі в умовах світової інтеграції. *Актуальні проблеми розвитку ресторанного, готельного та туристичного бізнесу в умовах світової інтеграції: досягнення та перспективи* : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 19-20 вересня 2019 р. Харків : ХДУХТ, 2019. С. 203–205. (0,12 друк. арк.).

43. Кащена Н. Б. Організація аналізу в системі управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Імплементация інновацій обліково–аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу* : тези

II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 18 квітня 2019 р. Харків : ХДУХТ, 2019. С. 50–51. (0,12 друк. арк.).

44. Кащена Н. Б. Аналіз економічної активності як системна оцінка ефективності використання фінансових ресурсів державного підприємства. *Становлення та розвиток державних фінансів України* : збірник матеріалів круглого столу, м. Харків, 16 квітня 2019 р. Харків : ХТЕІ КНТЕУ, 2019. С. 28–31. (0,25 друк. арк.).

45. Кащена Н. Б., Давидова О.Ю., Чебанова Н. В., Чміль Г. Л., Проценко В. Л. Оцінювання економічної активності підприємств як інструмент забезпечення їх сталого розвитку. *Транспортна інфраструктура, індустриальні центри та корпоративна логістика* : матеріали П'ятнадцятої наук.-практ. Міжнар. конф., м. Харків, 6-8 червня 2019 р. Харків : УкрДУЗТ, 2019. Ч. 2. С. 211–213. (заг. обсяг 0,2 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.; визначено напрями оцінювання економічної активності підприємств).

46. Кащена Н. Б. Аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Теорія та практика управління розвитком економіки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10 жовтня 2019 р. Київ : ТОВ «ВІПО», 2019. С. 39–43. (0,31 друк. арк.).

47. Кащена Н. Б. Концептуалізація управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Фінансові механізми сталого розвитку України* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18 жовтня 2019 р. Харків : ХДУХТ, 2019. С. 216–217. (0,12 друк. арк.).

48. Кащена Н. Б. Інформаційне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика* : збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 2 серпня 2019 р. Полтава : ЦФЕНД, 2019. Ч.1. С. 7–8. (0,12 друк. арк.).

49. Кащена Н. Б. Стратегічне планування економічної активності підприємств торгівлі. *Problèmes et perspectives d'introduction de la recherche scientifique innovante* : matérielu de la conf. scientif. et prat. Internation., Bruxelles, 29 November 2019. Bruxelles : Plateforme scientifique européenne, 2019. Vol. 2. P. 124–127. (0,25 друк. арк.).

50. Кащена Н. Б. Вектори діджиталізації управління економічною активністю підприємств ритейлу. *Інноваційний вимір змін в обліково–аналітичному забезпеченні бізнесу: теорія, методологія, інформаційні технології* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 19 березня 2020 р. Харків : ХДУХТ, 2020. С.133–135. (0,19 друк. арк.).

51. Кащена Н. Б. Стимулювання економічної активності підприємств торгівлі. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки* : проблеми, перспективи, міжнародний досвід : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 23 квітня 2020 р. Харків : ХДУХТ, 2020. С. 115–117. (0,18 друк. арк.).

52. Кащена Н. Б. Механізм управління економічною активністю підприємств ритейлу. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів і права* : збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 7 травня 2020 р. Полтава : ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. С. 57–59. (0,19 друк. арк.).

53. Кащена Н. Б. Інноваційні стратегії управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Інноваційні стратегії та моделі економічних трансформацій в умовах євроінтеграційних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. Internet-конф., м. Харків – Ужгород – Софія – Пшеворськ, 15 травня 2020 р. Софія : Издательство на ВУЗФ «Св. Григорий Богослов», 2020. С. 148–150. (0,18 друк. арк.).

54. Янчева Л. М., Кащена Н. Б. Маркетингові інновації як інструмент стимулювання економічної активності торговельних підприємств. *Маркетинг XXI століття* : виклики змін : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю заснування кафедри маркетингу і комерційної діяльності ХДУХТ, м. Харків, 8-10 жовтня 2020 р. Харків : ХДУХТ, 2020. С. 146–147. (заг. обсяг 0,13 друк. арк., особисто автора 0,07 друк. арк.).

55. Кащена Н. Б. Управління економічною активністю підприємств торгівлі в умовах цифрової трансформації економіки. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, менеджменту та права* : збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. м. Полтава, 26 листопада 2020 р. Полтава : ЦФЕНД, 2020. С. 53–56. (0,25 друк. арк.).

56. Кащена Н. Б. Методичний інструментарій оцінки рівня економічної активності підприємств торгівлі. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку* : збірник матеріалів. VI Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 20-й річниці створення кафедри аудиту, м. Київ, 10 грудня 2020 р. Київ : ДВНЗ КНЕУ, 2020. С. 550–551. (0,19 друк. арк.)

57. Кащена Н. Б. Аналітична компонента системи управління економічною активністю підприємства торгівлі. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції* : збірник тез доповідей IX Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Херсон, 17–18 листопада 2020 р. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2020. С. 187–189. (0,19 друк. арк.)

58. Кащена Н. Б. Оцінювання ефективності механізму управління економічною активністю підприємств торгівлі. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кривий Ріг, 23 квітня 2021 р. Кривий Ріг : Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2021. С. 307–309. (0,19 друк. арк.)

59. Кащена Н. Б. Ділова репутація як драйвер економічної активності та сталого розвитку торговельного підприємства. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки* : проблеми, перспективи, міжнародний досвід : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 23 квітня 2021 р. Харків : ХДУХТ, 2021. С. 94–97. (0,25 друк. арк.).

60. Kashchena N. V. Scientific and applied platform of trade enterprises economic activity digital management transformation. *Sustainable Development: Modern Theories and Best Practices* : Materials of the Monthly International Scientific and Practical Conference, Tallinn 24–26 February 2021. Tallinn : Teadmus OU, 2021, P. 17–18. (0,13 друк. арк.)

61. Кащена Н. Б. Моделювання економічної активності підприємств торгівлі. *Цифрова економіка та інформаційні технології* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 квітня 2021 р. Київ : Видавничий центр ДУІТ, 2021. С. 127–128. (0,19 друк. арк.).

Підручники та навчальні посібники:

62. Кащена Н. Б., Гаркуша Н. М., Сідорова Т. О., Лисак Г. Г. Аналіз господарської діяльності підприємства : навч. посібник. Харків : ХДУХТ, 2014. 537 с. (заг. обсяг 33,6 друк. арк., особисто автора 8,5 друк. арк.; визначено організаційні засади аналізу господарської діяльності, обґрунтовано методики аналізу виробничих ресурсів, доходів, витрат і фінансових результатів та фінансового стану підприємства).

63. Гаркуша Над. М., Сідорова Т.О., Цуканова О.В., Кащена Н. Б., Гаркуша Нат.М. Економічний аналіз підприємств торгівлі та харчування : навч. посібник. Харків : ХДУХТ, 2014. 362 с. (заг. обсяг 22,6 друк. арк., особисто автора 4,5 друк. арк.; обґрунтовано методики аналізу ресурсного потенціалу підприємств торгівлі).

Авторські свідоцтва

64. Кащена Н. Б., Горошанська О. О., Жилякова О. В., Гаркуша Н. М. Технологія оцінювання рівня економічної активності підприємства. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 102267 від 02.02.2021 р. (заг. обсяг 0,31 друк. арк., особисто автора 0,07 друк. арк.; розроблено методичний підхід до оцінки рівня економічної активності підприємства).

65. Ставерська Т. О., Кащена Н. Б. Модель діджиталізації управління економічною активністю та сталим розвитком підприємства. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 102266 від 02.02.2021 р. (заг. обсяг 0,31 друк. арк., особисто автора 0,16 друк. арк.; обґрунтовано механізм цифрової трансформації і створення в єдиному контурі системи управління економічною активністю інформаційної, аналітичної та управлінської інфраструктури).

АНОТАЦІЯ

Кащена Н.Б. Методологія формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Харківський державний університет харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено науковому вирішенню актуальної науково-прикладної проблеми, що полягає у розвитку, розробці та науковому обґрунтуванні теоретичного базису, методологічних положень, методичних підходів і рекомендацій щодо формування обліково-аналітичного забезпечення

управління економічною активністю підприємств торгівлі виходячи із інформаційних потреб стейкхолдерів і цілей сталого розвитку.

Досліджено генезис розвитку теоретичного базису управління економічною активністю та сформовано авторське визначення дефініції «економічна активність підприємства торгівлі», визначено її компонентний склад. Проаналізовано тенденції розвитку потенціалу формування економічної активності підприємств торгівлі України. Розроблено концепцію формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі. Визначено теоретико-методичні засади формування облікової політики підприємства торгівлі. Розроблено технологію бухгалтерського інжинірингу, орієнтовану на генерування за визначеними обліковими номенклатурами і бізнес-юнітами релевантної обліково-аналітичної інформації. Удосконалено методичні положення із формування управлінської звітності щодо потенціалу економічної активності підприємства. Удосконалено організаційно-методичні засади аналітичного забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі. Запропоновано методичний підхід до оцінки потенціалу формування економічної активності підприємств торгівлі. Обґрунтовано науково-методичний підхід до ідентифікації рівня економічної активності підприємства. Визначено концептуальні засади системи стратегічного адаптивного управління економічною активністю підприємств торгівлі. Удосконалено методичне забезпечення контролінгу економічної активності підприємства. Сформовано організаційно-функціональний підхід до структурування і формування змістовно-сенсового наповнення моделі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною активністю підприємств торгівлі з використанням технології бухгалтерського інжинірингу.

Ключові слова: економічна активність підприємства торгівлі, обліково-аналітичне забезпечення управління, концепція, бухгалтерський інжиніринг, контролінг, облікова політика, аналіз.

ABSTRACT

Kashchena N.B. Methodology of the accounting and analytical support formation of trade enterprises economic activity management. - On the manuscript rights.

The doctoral thesis of economic sciences on specialty of 08.00.09 – Accounting, analysis and audit (by types of economic activity). – Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The thesis is devoted to the scientific solution of the current scientific and applied problem, which is in the development, elaboration and scientific substantiation of the theoretical basis, methodological provisions, methodological approaches and recommendations for the accounting and analytical support formation of trade enterprises economic activity management on the base of stakeholders' information needs and sustainable development goals.

The theoretical basis development genesis of trade enterprises economic activity management is studied, its origin zone is identified and it is proved that it is complex multifaceted category, which is manifestation of enterprise economic behavior; it is formed during the performance of economic activity functional tasks in the commercial, financial, personnel, management, investment, innovation, market, social and environmental spheres and characterized by the intensity of changes in the space-time dimension. The author's definition of the «trade enterprise economic activity» term is formed and its functional components are determined. The activity profile architectonics according to the enterprise economic activity functional trends is formed. The tendencies and regularities of potential development of Ukrainian trade enterprises economic activity formation are identified. The determinants of threats and opportunities of trade enterprises economic activity intensification are determined. The expediency of forming accounting and analytical support in the form of strategic type integrated system is substantiated. The concept of accounting and analytical support formation of trade enterprises economic activity management is developed. The architectonics of the strategically oriented integrated system of accounting and analytical support of trade enterprise economic activity management is formed. The implementation mechanism of the strategically-oriented system concept of accounting and analytical support of trade enterprise economic activity management is developed. Theoretical and methodical bases of accounting policy formation on the base of standardization and modification by means of accounting engineering procedures and mechanisms of accounting process and reporting are determined. The accounting engineering technology is developed, it focuses on the generation by relevant accounting nomenclatures and business units of relevant accounting and analytical information of retrospective and perspective nature of the accounting and analytical support system of enterprise economic activity management. The necessity of coordinating the reporting forms content with stakeholders' information needs is substantiated. The methodological provisions of management reporting formation of trade enterprise economic activity potential are improved. The projection of economic activity analysis as a part of accounting and analytical support on the enterprise management system is determined. The organizational and methodological bases of analytical support of trade enterprises economic activity management are improved. The preconditions are identified and the component structure of the methodology of trade enterprise economic activity analysis is specified. The conceptual model of the potential analysis of formation and level of trade enterprises economic activity is formed. The functional model of methods of trade enterprises economic activity analysis is developed. The organizational and information model of the analytical process technology for the study of economic activity and its formation potential is developed. The methodical approach to the economic activity potential assessing is proposed. Multilevel factor models of effective indices dependence of mixed type commercial activity are developed. Indices of economic activity functional components assessing are systematized. The method of integrated dynamic assessment of trade enterprise economic activity level is proposed. The scientific and methodological approach to

the level identification and trade enterprise economic activity degree determination (low, medium, high, very high) is substantiated. The relationships modeling of structural and functional components of accounting and analytical support formation process in the trade enterprise management information system is carried out. The economic activity adaptive management concept is developed; it allows forming alternative variants of managerial actions which are adapted to the business environment changes. The conceptual model is developed, the contour of which integrates the structural relationship of the business environment, the architecture of the economic activity adaptive management concept and the trade enterprises strategic management system. The multilevel architecture of economic activity controlling in the trade enterprise management system is formed. The system of activity controlled indices according to functional directions of trade enterprise economic activity is proposed. It is recommended to calculate the integrated activity indices according to business units in general and in terms of functional trends of economic activity. The expediency of creating the accounting and analytical platform through the tools of management accounting and reporting for changes monitoring in time and space of trade enterprise economic activity indices is substantiated. The methodological support of trade enterprises economic activity controlling is improved. The target movement of parametric accounting system data through accounts, sub-accounts, mega accounts, interim, financial and management reports is identified for obtaining the system of indices which are proposed for trade enterprise economic activity assessing. The model of accounting and analytical support in the economic activity management with use of the accounting engineering technology is developed. The organizational and functional approach to structuring and formation of semantic content of the developed model is formed.

Key words: economic activity of trade enterprise, accounting and analytical support of management, concept, accounting engineering, controlling, accounting policy, analysis.

КАЩЕНА НАТАЛІЯ БОРИСІВНА

**МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНОЮ АКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підписано до друку 30.07.2021. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. №

**Видавництво та друк
ФОП Іванченко І.С.**

пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135.
тел.: +38 (050/093) 40-243-50.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua